

Nr 64.

Ankom till riksdagens kansli den 5 juni 1917 kl. 12 midd.

*Utlåtande i anledning av ej mindre fyra Kungl. Maj:ts propositioner, nämligen dels med förslag till lag om allmän tjänsteplikt, dels angående tillämpning av allmän tjänsteplikt med avseende å visst ändamål, dels med förslag till lag angående arbetsnämnder och dels med förslag till lag om inskränkande eller nedläggande av skogsarbete eller industriell drift under utomordentliga, av krig för-
anledda förhållanden än även fyra med anledning av förstnämnda proposition samt tre med anledning av samma proposition och propositionen med förslag till lag angående arbetsnämnder väckta motioner.*

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, Gezelius, Knut Larsson, Rogberg, Alexanderson, Petré, Dahl, Lars Olsson, von Sydow, Pettersson i Bjälbo, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Karlsson i Fjäl, Borg och Pettersson i Södertälje*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft *dels* fyra av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåtna propositioner, vilka hänvisats till utskottet, nämligen

nr 341 med förslag till lag om allmän tjänsteplikt,

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 9 saml. 49 häft. (Nr 64.)

nr 353 angående tillämpning av allmän tjänsteplikt med avseende å visst ändamål,

nr 358 med förslag till lag angående arbetsnämnder och

nr 359 med förslag till lag om inskränkande eller nedläggande av skogsarbete eller industriell drift under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

dels fyra med anledning av förstnämnda proposition väckta och till utskottet hänvisade motioner, nämligen

nr 160 i första kammaren av herrar *G. H. von Koch, Anders Pers* och *Otto Mannheim*,

nr 481 i andra kammaren av herrar *Albert Mossberg, Oskar Osberg* och *Alfred Persson* i Björnsbyholm,

nr 489 i andra kammaren av herrar *Gustaf Olsson* i Ramsta, *Sven Jönsson* i Fridhill och *G. F. Lundgren* i Nora samt

nr 495 i andra kammaren av herrar *K. W. Skareen, Magnus Bengtsson, Ernst Hage, Ivar Vennerström, Z. Höglund, C. O. Johansson, Rikard Eronn, Christian Ericson, K. Lundberg, C. Winberg* och *J. Henry Erikson*, i vilken motions syfte herrar *J. Björling* och *Fabian Månsson* instämt;

dels ock tre med anledning av propositionerna nr 341 och 358 inom andra kammaren väckta och likaledes till utskottet hänvisade motioner, nämligen

nr 492 och 497 av herr *Sven Persson* i Norrköping samt

nr 496 av herr *Axel Lindqvist* i Kosta.

Genom propositionerna nr 341 och 358, dagtecknade den 7 maj 1917, och propositionen nr 359, dagtecknad den 9 i samma månad, har Kungl. Maj:t, under åberopande beträffande propositionerna nr 341 och 359 av bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet hållna protokoll samt beträffande propositionen nr 358 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionerna fogade förslag till lagar i de ämnen, som omförmälas i propositionernas ovan återgivna rubriker.

I fråga om lydelsen av berörda förslag och de skäl, varå desamma grundats, får utskottet, i den mån ej redogörelse därför här nedan lämnas, hänvisa till propositionerna.

Genom propositionen nr 353, dagtecknad den 7 maj 1917, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av i statsrådet hållet protokoll, föreslagit riksdagen att, under förutsättning att det vid propositionen nr 341 fogade lagförslaget bleve av riksdagen antaget, lämna samtycke till att tjänsteplikt, i den omfattning som kunde finnas påkallad, tillämpades med avseende å verksamhet, som för kronans räkning bedreves för täckande

av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen; och får utskottet beträffande skälen för detta förslag hänvisa till propositionen.

Herrar *Olsson* i Ramsta *m. fl.* och herrar *Skareen m. fl.* hava i sina motioner yrkat avslag å propositionen nr 341 samt hänvisat till andra åtgärder för den i propositionen nr 353 omförmälda bränsleanskaffningen. *Herrar Olssons i Ramsta m. fl:s motivering.*

Till stöd härför hava herrar *Olsson* i Ramsta *m. fl.* i sin motion anfört:

»Genom Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 341, är förslag till 'lag om allmän tjänsteplikt' förelagt riksdagen till antagande.

Enligt förslaget första § stadgas, att en var inom riket bosatt man och kvinna, vilken fyllt femton men ej sextio år, skulle vara underkastad tjänsteplikt, varmed enligt lagförslaget förstås skyldighet att, då sådant påkallas, utföra arbete i av lagen vidare bestämd ordning för folknäringsens tryggnad, för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen, för tillgodoseende av krigsmaktens behov, för samfärdselns uppehållande eller för annat ändamål av synnerlig vikt.

Det är tydligt, att det är den hotande kol- och vedbristen, som närmast föranlett Kungl. Maj:t att framlägga detta lagförslag, vilket så ingående ingriper i den enskilda medborgarens rätt att bestämma över sin person och sin arbetskraft, att man får gå till det krigförande Tyskland för att finna någon full motsvarighet.

Med rätta ställer man den frågan till sig: 'är läget så förtvivlat, att ett icke krigförande land måste tillgripa sådana tvångsåtgärder som att mobilisera hela landets vuxna, arbetsföra befolkning i civil värnplikt'?

Och, om det skulle befinnas nödvändigt, att staten får till sitt förfogande en viss kvantitet mänsklig arbetskraft för att kunna tillförsäkra landet dess behov av bränsle, är det därför nödvändigt att binda hela Sveriges vuxna befolkning och beröva den sin personliga frihet genom en lag, som med sina hårda straffbestämmelser endast kan tänkas genomförbar i ett krigförande land, ställt i stort nödläge?

Våra grannländer, Norge och Danmark, där bränslefrågan kanske varit svårare att lösa än i Sverige, ha dock icke ansett sig behöva tillgripa så utomordentliga åtgärder som att antaga en lag om allmän tjänsteplikt. Då lagförslaget först talar om, att tjänsteplikten skulle behövas för folknäringsens tryggnad, är det ej underligt om jordbrukarna ställa sig undrande och spörjande inför detta förslag.

Måne det behöves en sådan tvångsåtgärd från statens sida för att få Sveriges jordbrukare att beså varenda fläck odlad jord? Förvisso icke.

Så långt våra förråd av utsäden räcka äro vi övertygade om att de skola komma till användning.

Och månne den allmänna tjänsteplikten är nödvändig för att säkerställa inbärgningen av skörden? Härpå svara vi också ett obetingat nej.

I regel har det huvudsakligast varit de södra delarna av Sverige, som årligen under skördetiden och till betfälten behövt anlita arbetare från andra delar av landet. Visserligen ha en del skånska jordbrukare under flydda år sett med sin fördel förenligt att importera utländska arbetare till betfälten, men detta är intet bevis för, att icke svensk arbetskraft stått att uppdriva.

Vi veta också att socialstyrelsen i år avstyrkt tillstånd för skånska jordbrukare att importera utländska arbetare under förklaring, att nödig arbetskraft för skördearbetet stode att erhålla inom landet.

Alltså: för skördens tillvaratagande torde inga som helst utomordentliga åtgärder — utöver arbetsförmedlingsanstalternas åtgöranden — behöva vidtagas. Få vi dessutom räkna med, att beväringsmännen i tillräckligt stor utsträckning permitteras för skördearbete, äro vi vissa om, att Sveriges jordbrukare i år såsom förr skola kunna bärga skörden.

Vid genomläsningen av den kungl. propositionen finner man dock, som vi antytt i början, att det i första hand varit säkerställandet av landets bränslebehov för kommande höst och vinter, som varit bestämmande för Kungl. Maj:t vid lagförslagets utarbetande. Chefen för finansdepartementet anförde vid ärendets föredragning i statsrådet följande: 'Bland de uppgifter, som inställt sig för vårt lands vidkommande, har livsmedelsproduktionens utveckling hittills främst varit föremål för uppmärksamhet, och detta med allt skäl. Emellertid finnes ett annat område av näringslivet, som i betydelse står tillbaka endast för livsmedelsproduktionen och där de mest genomgripande åtgärder visat sig vara av trängande behov. Detta är bränsleanskaffningen, för vars tillgodoseende Kungl. Maj:t på min föredragning den 16 april 1917 tillsatt en ny, särskild kommission.'

Allt vad finansministern vidare anförde i statsrådet vid föredragning av detta ärende visar oförtydbart, att vedanskaffningen och bränsletillgångens säkerställande var det centrala motivet för lagförslagets framläggande för Riksdagen.

Inför detta faktum ställer man sig ännu mera undrande och spörjande, huruvida så våldsamma statsåtgärder ens kunna behöva eventuellt ifrågasättas. Säkert är, att detta lagförslag bland stora delar av vårt folk mottagits med ogillande och protester.

Av vad chefen för finansdepartementet anförde vid ärendets föredragning i konseljen finner man, att den beräknade större avverkningen

under innevarande avverkningsår endast med 2 millioner m³ skulle behöva överstiga den normala avverkningen.

Men som bristen på bränsle gör sig alltmera kännbar, måste denna årsavverkning avslutas redan under sommar månaderna för att veden skall hinna torka före nedforslingen på vinterföret.

Därjämte måste också på grund av möjligheten för en snart inträdande bränslebrist en betydande del av detta virke nedforslas redan på barmark före vintern.

Statsrådet och chefen för finansdepartementet kommer därför till den slutsatsen, att tjugo millioner kubikmeter fast mått ved böra genom bränslekommissionens försorg avverkas fortast möjligt innevarande sommar. Det är med förvåning man finner av den Kungl. propositionen, att den ifrågasvarande arbetskraften för denna avverkning av 20 millioner m³ ved skulle tagas från jordbruket. Visserligen utsäges detta endast dunkelt i den kungl. propositionen, men ordföranden i statens bränslekommission har bekräftat, att så vore meningen.

Då under nuvarande förhållanden landets förseende med livsmedel måste sättas i första rummet, får det anses som mindre välbetänkt att taga erforderliga dagsverken till väsentlig del från jordbruket. Till följd av den sena våren har sådden blivit försenad högst betydligt. Tar man dessutom i betraktande den sedan årtionden fortgående avfolkningen från landsbygden, torde man förstå, att någon arbetslöshetsperiod därstädes under sommaren i allmänhet och i år ännu mindre kommer att inträffa.

Man förvånar sig också över att icke Kungl. Maj:t samtidigt med propositionen framlagt fullständiga inventeringssiffror över det förråd av upphuggen ved, som finnes inom landet.

Men då så icke skett, saknar riksdagen fasta utgångspunkter för sina beräkningar. Till följd av de höga priserna får man dock antaga, att upphuggningen av ved i vinter skett i rätt stor omfattning.

Skulle den nu pågående inventeringen dock visa, att en sommaravverkning till viss myckenhet får lov att äga rum, böra andra vägar väljas än att tillgripa en så förtvivlad utväg som att ålägga Sveriges vuxna befolkning allmän tjänsteplikt, vilken i sin första tillämpning skulle gå ut över jordbrukarna. En lättare framkomlig väg synes oss vara, att ålägga skogsägare skyldighet sommarhugga viss myckenhet ved, allt efter skogsbeståndens beskaffenhet och storlek.

De stora bruksbolagen skulle med lätthet kunna organisera en sådan avverkning och genom egna skogstjänstemän verkställa utsyningen. Genom att lägga denna avverkning efter de stora kommunikationslederna kunde transportkostnaderna avsevärt nedbringas. För att likställa alla

skogsägare borde även all förut upphuggen ved beslagtagas av staten efter fastställda priser.

Om för någon skogsägare svårighet skulle yppa sig att själv skaffa arbetskraft för avverkningens verkställande, borde i första hand hänvändelse ske till den kommunala nämnden, som i sin tur genom länsnämnden och arbetsförmedlingsanstalterna vidtager åtgärder för att skaffa arbetare.

Först då det visade sig omöjligt att på detta sätt erhålla tillräcklig arbetskraft, borde hänvändelse till statens bränslekommission ske för erhållande av militär utkommendering.

Om tiden för avverkningens avslutande icke framflyttas till exempel till juli månads slut, utan skogsägarna finge även hela augusti fortsätta avverkningen, torde anskaffningen av tillräcklig arbetskraft icke möta några större svårigheter.

Priset å veden får naturligtvis ej sättas så lågt, att icke arbetet med upphuggningen kan betalas fullt ut lika bra som annat jämsällt arbete.

Man kan även ifrågasätta, huruvida icke staten borde åsätta maximipris å själva råvaran särskilt och särskilt för huggningen.

I de kommuner, där sommaravverkning komme att äga rum, borde organisationsnämnder väljas, som hade att övervaka avverkningen och bistå vid anskaffningar av arbetskraft, ordna provianterings- och inkvarteringsfrågorna samt ansvara för avverkningsplanens riktiga utförande.

Staten borde träda emellan med fria resor till och från arbetsplatsen.

Chefen för finansdepartementet hade även eventuellt tänkt sig möjligheten att gå fram efter dessa linjer. Han säger härom följande: 'Närmaste uppgiften måste därför bliva att sätta rättsmedel i statens hand, varigenom den vid behov kan göra sig till herre över de privata bränsletillgångarna i landet. För detta ändamål torde emellertid förfoganderättslagen, särskilt i det skick, vari det nu antagits att gälla till utgången av april månad 1918, erbjuda allt erforderligt stöd; ty med denna lags tillhjälp kan Kungl. Maj:t såväl förfoga över skogar, torvmossar, stenkolsgruvor o. s. v. som ock avverka där befintliga bränsletillgångar och slutligen även ålägga ägarna själva att för kronans räkning verkställa avverkningar. Man skulle då kunna tänka sig en så pass enkel lösning av uppgiften, som att varje skogsägare utan vidare med stöd av förfoganderättslagen ålades att ställa till kronans förfogande en i förhållande till hans skogsareal eller virkestillgång avpassad vedmängd, med motsvarande åläggande för ägare av torvmossar.' De av statsrådet sedan gjorda invändningarna mot detta tillvägagångssätt, nämligen att avverkningarna skulle

spridas över hela skogsområdet och transporterna därigenom bliva dyrare ävensom att svårigheter skulle uppstå att anskaffa mat och bostäder åt arbetarna, synas mig icke kunna tillmätas sådan betydelse, att förslaget enbart på grund därav bör förkastas.

Då staten dessutom äger välbelägna skogar, som kunde ifrågakomma att med militär arbetskraft avverka, borde här förutnämnda olägenhet väsentligt kunna reduceras.

Organisationsfrågan kommer för övrigt i ett helt annat läge, än finansministern hade tänkt sig med sin plan om allmän tjänsteplikt, om riksdagen, som är att hoppas, icke godtager denna lag.

Detta hindrar dock icke att avverkningarna förläggas till de i transporthänsende mest välbelägna skogstrakterna. Att på detta sätt, som vi här föreslagit, det skulle gå lättare och smidigare för staten att erhålla och för de enskilda skogsägarna att åstadkomma den nödiga bränsletillgången är otvivelaktigt. Herr finansministern säger härom vid ärendets avgörande i statsrådet följande: 'Vad särskilt angår en hel del mindre skogsägare, är det möjligt, att saken kunde utveckla sig på detta sätt, i det att de själva med eller utan hjälp av hemmavarande söner och mågar eller drängar begagnade lediga dagar att hugga ved i gårdens närhet; och i avseende på de större skogsägarna, särskilt de stora bolagen, är det också fullt möjligt, att dessa kunna väntas förfoga över erforderlig arbetskraft för ändamålet, eventuellt genom inskränkning i eller inställandet av antingen skogsvårdsarbeten eller ock industriell drift.' Om sedan de kommunala nämnderna under länsnämnden finge till uppgift att övervaka och organisatoriskt leda det hela med erhållande av hjälp från arbetsförmedlingsanstalterna och militären, torde den eventuellt felande arbetskraften med lätthet kunna uppbringas.

Då avverkningen är avsedd att äga rum under sommartid, borde bostadsfrågan icke vara svår att lösa.»

Herrar *Skareen m. fl.* hava till stöd för det ovannämnda yrkandet i sin motion anført:

Herrar Skarens m. fl:s motivering.

»I proposition nr 341 har Kungl. Maj:t föreslagit allmän tjänsteplikt eller s. k. civil värnplikt för alla svenska medborgare mellan 15—60 år, och i prop. nr 353 har Kungl. Maj:t därjämte föreslagit, att denna lag om civil värnplikt omedelbart måtte få tillämpas i fråga om det arbete, som för kronans räkning bedrives för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien och kommunikationsmedlen. Denna efter preussiskt militärideal kopierade lagstiftning om allmänt arbetstvång är ett av de mest förkastliga utslagen av systemet 'för sent', som sett dagen i vårt

land, och det vill icke säga så litet. Det är, minst sagt, fördömligt att i riksdagens elvte timme, då möjligheterna till grundligt överbäggande av en viktig fråga äro utomordentligt små, söka forcera fram en i medborgarnas liv så utomordentligt ingripande lag.

Man har så mycket starkare rätt till kritik öfver ett sådant ingalunda sällsynt men därför icke mera tilltalande tillvägagångssätt, som bränslefrågan, vilken ju närmast drivit fram lagförslaget, icke är ett sådant spörsmål, som först i slutet av 1917 års riksdag blivit brännande. Tvärtom var den så redan under föregående år och med god vilja borde vederbörande ha kunnat i tid överbäga alla de andra möjliga lösningarna av detta viktiga problem, varigenom framläggande av det för Sveriges arbetare enbart förhatliga förslaget om civil värnplikt kunnat undvikas.

I motiveringen till regeringsförslaget stöter man upprepade gånger på uttalanden, varigenom regeringen skyller på bristen på tid, då den avvisat andra utvägar än den civila värnplikten. Tanken på att för bränsleändamål förvärva den genom driftsinskränkning vid sågverk och cellulosafabriker ledigblivna virkeskvantiteten lägges åt sidan, emedan alla de förhållanden, som sammanhänga med denna plan, 'kräva noggranna undersökningar, vilka icke kunna medhinnas på den korta tid, som återstår, innan de anordningar i stor skala måste börja, vilka bliva nödvändiga, om icke den skisserade linjen är framkomlig'. Ytterligare tilläggas, 'att under de veckor, som återstå före den lämpliga tiden för vedavverkning, kunna komma i en sådan förbindelse med skogsägarna, att vedbehovets fyllande å frivillighetens väg kan garanteras, torde emellertid få anses uteslutet'.

Att så in i det sista förhålla dessa viktiga frågor är i högsta grad lättsinnigt. Blott den föregående regeringens vanstyre är skulden till att förhållandena utvecklats sig på sådant sätt, att den civila värnplikten nu anses kunna kastas fram som ett halmstrå.

En avgörande praktisk invändning mot lagförslaget är, att det vilar på en ytterst otillfredställande utredning. Först och främst gäller detta i fråga om de beräknade tillgångarna av bränsle inom landet. Fasta hållpunkter och säkra uppgifter saknas i det stycket totalt. Ett fullständigt inventeringsresultat, varigenom tillgång och behov av bränsle kan tillförlitligt fixeras föreligger icke. Först efter lagförslagets framläggande meddelas, att regeringen på förslag av 1917 års bränslekommission förordnat om en inventering den 19 maj detta år av i riket befintliga förråd av pappersved och props samt split- och kolved. Icke heller föreligga några tillfredställande utredningar om det antal arbetare, som för bränslebristens fyllande skulle kunna erhållas på andra sätt än genom tvångskommendering. Huru många av arbetslöshetsarmén kunna beräknas vinna arbete

med vedhuggning o. s. v.? Hur många arbetare kunna frigöras för samma syfte genom nödtvungen inskränkning av exportindustriens drift? Hur många för detta produktiva samhällsarbete lämpliga medborgare kan man erhålla genom att inskränka eller helt inställa alla årets vapenövningar?

På alla dessa frågor söker man i regeringspropositionen förgäves ett tillfredsställande svar. Redan av dessa skäl är propositionen oantaglig.

Ur principiellt betonade synpunkter måste från arbetarklassen och dess representanters sida ett bestämt motstånd resas mot tvångsarbetslagen. Det må så vara, att lagen i teorien gäller lika för alla samhällets medborgare mellan 15—60 år. Men i praktiken är den icke desto mindre en utmanande klasslag drabbande en enda samhällsklass, arbetarklassen. På de befolkningsgrupper, som räknas till samhällets överklass blir där- emot en tvångsarbetslag som denna aldrig tillämpad, så länge samhället är ett kapitalistiskt samhälle, styrt av kapitalistiska maktägande. Endast den hårt kroppsarbetande befolkningen kommer att pressas in i lagens tvångströja. Endast den blir offer för alla dess brutala straffbestämmelser. Någon allas likhet inför lagen finnes i verkligheten icke. Arbetsklassens strävan till bättre levnadsstandard och bättre arbetsvillkor motarbetas av denna lag. De fackliga organisationernas arbete försvåras eller omöjliggöres. Lagen bryter förut existerande avtal om uppsägningstid, löner och arbetsvillkor. Arbetsnämndernas s. k. opartiskhet blir säkert illusorisk. Lagen blir i sina konsekvenser förr eller senare en strejkbrytarevärningslag och hela denna statsorganisation kan komma att bli ett statens strejkbrytarorgan större än vad man hittills någon gång fått se i den vägen.

Slutligen blir det en förbudslag mot emigration och speciellt mot emigration av arbetare.

Kunöf. Maj:t ser i den civila värnplikten den enda räddningen ur svårigheterna, som åsamkas genom nödvändigheten att bringa bränslefrågan ur världen. Vi äro emellertid övertygade om, att statsmakterna genom en energisk kraftinsats efter *andra* linjer skola vara i stånd att ordna bränslefrågan, utan att tillgripa tvångsarbetets förhatliga åtgärd. Genom att använda rätten att *expropriera pappersved, pitprops o. s. v. för användning till ved* kunna avsevärda bränslekvantiteter förvärfvas. Den mängd *arbetskraft, som nu är bunden i militärtjänstgöringens improduktiva gärning måste frigöras* och skulle naturligtvis komma jordbruksproduktionen och vedproduktionen till godo. Den socialdemokratiska vänstergruppen i riksdagen har redan framlagt motion om inställande av alla vapenövningar i år, både neutralitetsvakt och värnpliktstjänst och kan nu med hänsyn till bränslefrågans läge med ännu större kraft framföra denna uppfattning.

Från samhällets sida kunna ock effektiva åtgärder vidtagas för att på *frivillighetens* väg stimulera arbetarna att söka arbete i bränsleproduktions tjänst. Den åtgärd, som därvidlag närmast torde komma i fråga, är, att statsmakterna erbjuda väsentligt höjda löner åt de arbetare, som äro villiga till bränsleanskaffningsarbete åt kronan. Lika litet som statsmakterna förut ryggat tillbaka för rätt så stora utgifter, då det gällt att stimulera livsmedelsproduktionen, lika litet böra de draga sig för de ekonomiska kostnader, som kunna finnas ofrånkomliga för stimuleringen av bränsleproduktionen. Lika väl som riksdagen fastslagit vissa garanterade minimipriser, som jordbruksproducenterna kunna påräkna för sina produkter, lika väl kan man göra gällande att arbetarna böra stimuleras till ökad produktion genom liknande åtgärder, avseende att öka avkastningen av deras arbete.

En följd härav torde naturligtvis bli — om en sådan utväg tillämpas — att även de enskilda företagen tvingas till en motsvarande höjning av löner — speciellt för vedproduktionen — men torde man kunna antaga, att den enskilda industrien just nu mycket väl kan bära denna ökade utgift. Skulle emellertid — *i undantagsfall* — det genom verifierade och bestyrkta uppgifter klarläggas, att något företag ej mäktat bära denna ökade utgift, bör det kunna ordnas så, att staten tillskjuter de utgifter, som befinnas nödvändiga.

Att disponera de nödvändiga penningmedlen för det åsyftade ändamålet torde vara en överkomlig sak, Genom indragning av neutralitetsvaken bli tiotals miljoner kronor besparade. De förutbeslutade anslagen för detta års värnpliktsövningar torde väl på något sätt kunna komma denna bränsleanskaffning till del, om värnpliktsövningarna inställas. Det föreligger också vägande skäl för att för samma ändamål reservera de av regeringen föreslagna anslagen till extra krigsmateriels anskaffning.

Ett ordnande av hela frågan efter de linjer, som här antytts, torde kunna, tillsammans med de principiella skälen, väl motivera ett avslag av Kungl. Maj:ts proposition om civil värnplikt. Men ytterligare några direktiv skulle kunna här lämpligen givas för ordnande av speciellt bränsleanskaffningen. Först bör då, för ett inskränkande av vedbehovet *vedkontingentering* samt kontingentering av materialier för rumsuppvärmning i allmänhet vidtagas. Innehavare av större lägenheter få därvidlag finna sig i att fullt uppelda endast någon mindre del av lägenheten och i den övriga delen endast hålla den värme som möjligen motiveras av att lägenheten ej får taga skada.

Vidare torde det böra överlämnas åt järnvägsstyrelsen att själv

anskaffa ved, ett uppdrag, som denna myndighet anser sig kunna själv fullgöra.

Ägare av skog — staten och enskilda — bör förpliktigas att avverka viss kvantitet per företag i förhållande till varje skogsägares areal m. m. Arbetskraft till detta torde kunna erhållas genom erbjudande av goda löner genom arbetsförmedlingsanstaltens förmedling.

På vissa delar av landet har redan nu befolkningen tillerkänts rätt att taga någon del av sitt bränslebehov å statens eller kommunala skogar. Man borde kunna fullfölja denna princip genom att anordna vedinsamlings- och vedavverkningsexpeditioner av befolkningen till stats- och kommunalskogar under ledning av skogstjänstemän. Även i privata skogar skulle sådant kunna ske på sådant sätt, att överenskommelse inginges med den enskilde skogsägaren om rätt till vedavverkning från befolkningens sida; vid vilken avverkning ombud för den enskilde skogsägaren kunde närvara och uppvärdera vad som avverkats eller uppsamlats, varefter staten borde ersätta den enskilda skogsägaren efter uppvärderingen. För att stimulera befolkningen till att på detta sätt på lediga stunder själva fylla sitt vinterbränslebehov torde det uppsamlade eller avverkade virket erhållas utan kostnader för konsumenterna. Staten borde alltså även kunna ställa fordon för hemtransporten till förfogande.

Det torde kunna antagas, att utskottet äger möjlighet och befogenhet att närmare utformulera de bestämmelser som skulle bli nödvändiga för vinnande av vad som här föreslås. Riksdagen borde alltså giva regeringen de befogenheter att ordna frågan, som här uppräknats.»

Herrar *von Koch m. fl.* hava i sin motion yrkat, att propositionen nr 341 omarbetas efter följande principer:

Herrar von Kochs m. fl:s motion.

1) Tjänsteplikten omfattar allenast anskaffning av bränsle för kronans räkning.

2) Industrier, som äga skog, förpliktigas att i mån av tillgång i första hand anskaffa bränsle för såväl egen arbetsdrift som de anställdas förbrukning samt, i den mån så är möjligt och befinnes lämpligt, även för andra ändamål, i samband varmed bör tagas i övervägande, huruvida ifrågasvarande industrier nu borde förbjudas att utan statsmyndighetens hörande inköpa bränsle från annat håll.

3) Skogsägare medgivnas rätt att i största möjliga utsträckning genom frivillig överenskommelse med statens organ leverera den fastställda vedkvantiteten.

4) Statens skyldighet att träffa nödiga välfärdsåtgärder för samt

lämna tillskott till tjänstepliktiga, som för skogsarbete förflyttas till annan ort än där de äro bosatta, fastslås i lagen.

Till stöd härför har anförts:

»Kungl. Maj:ts proposition angående allmän tjänsteplikt har icke kunnat undgå att i vida kretsar väcka allvarliga bekymmer och framkalla en skarp kritik. Och detta är ej ägnat att förvåna. De principer, på vilka förslaget vilar, äro för vårt lands vidkommande alldeles nya, och det är blott naturligt att man i det längsta ryggjar tillbaka för tvångsåtgärder på ett område, som förut reglerats av frivilliga avtal. Man har även livligt berörts av den utomordentligt stora räckvidd förslaget fått, i det det samma ej endast tar sikte på det mest nödvändiga, täckandet av bränslebristen, utan därjämte åtminstone ställer i utsikt — efter riksdagens hörande — tillgodoseendet av andra viktiga och omfattande önskemål. Man har ej heller kunnat undgå att förvåna sig över att detta lagförslag, som ursprungligen utarbetats med hänsyn till det tillstånd, som uppstår under krig, kunnat anses lämpligt att redan under nu rådande förhållanden genomföras. Och slutligen har bland landets jordbrukare yppat sig en stark farhåga för att lagens tillämpning skall komma att medföra gynnsamma verkningar allenast för industrien, medan jordbruket, som av allt att döma i första rummet kommer att drabbas av tvånget att lämna arbetskraft, skall därigenom väsentligen hämmas i utförandet av sin under dessa tider mer än eljest betydelsefulla gärning inom folkhushållningen.

För dem, som betrakta saken uteslutande från nyss antydda synpunkter, ligger det nära till hands att utan vidare avstyrka det framställda förslaget. Emellertid är frågan ingalunda så enkel. Den har även en annan och mycket betydelsefull sida. Vi befinna oss onekligen i ett svårt nödläge, och det går ej gärna att komma därur utan att vi besluta oss för att vidtaga extraordinära åtgärder. Den uppställda planen att ersätta vår hittillsvarande stora bränsleimport genom en enorm vedavverkning är i och för sig ett utomordentligt stort och krävande företag; härtill kommer ock, att avverkningen måste genomföras under mycket kort tid och under den del av året, som är alldeles speciellt upptagen av jordbrukets viktigaste arbeten. Skall hela den stora planen ej falla samman, kräves tydligen, att den ena näringens målsmän ej ensidigt betrakta sina intressen utan försöker se frågan i stort. Det förefaller också naturligt, att man med bortseende från det, som onekligen verkar motbjudande i den förelagda planen, dock söker att bidra till lösandet av dess stora huvudtanke: att i möjligaste mån skydda det svenska folket undan arbetslöshet och nöd. Inför utsikten, att en stor del av det arbetande folket skall genom bränslebrist berövas sitt levebröd och tvingas utstå umbäranden

och lidanden, måste alla krafter samverka för att, så långt det är möjligt, förebygga den hotande faran. Även om man betraktar saken ur rent nationalekonomisk synpunkt, synes den nuvarande situationen mana till ett utnyttjande av skogarna. Även om kol kan anskaffas i någon ringa kvantitet, är dock priset därå så enormt, att man bör i största möjliga utsträckning ersätta det med ved.

Utgår man från denna uppfattning, gäller det att avgöra, i vilken utsträckning den föreslagna tjänsteplikten är behövlig. Det torde då till en början stå klart, att densamma bör inskränkas att omfatta allenast bränsleanskaffning för kronans räkning. Ehuru man beträffande bränslet bör kunna räkna med en betydande frivillig avverkning under förutsättning av höga vedpris, är det dock, med hänsyn till de enorma vedkvantiteter, det nu gäller, och den korta tid, som avverkningen skall pågå, troligen nödvändigt att på detta område formellt tillämpa tjänstepliktsprincipen. Emellertid är det av den allra största betydelse, att tvångsmetoderna *inskränkas* så mycket som möjligt, så att det allmännas ingripande ej blir onödigt omfattande och tungan olidlig för särskilt jordbrukarna. Det kan nämligen ej nog framhållas, att dessa senare nu äro ålagda det allra viktigaste uppdrag, som under rådande nöd och dyrtid kan ifrågakomma, nämligen säkerställandet av livsmedelsproduktionen. Allt vad som kan göras för att minska jordbrukarnas andel i arbetet för bränsleanskaffningen, måste därför göras.

I detta syfte föreslås till en början, att *industrien*, som framför allt skall draga fördel av de nu ifrågavarande åtgärderna, ålägges att i särskilt stor utsträckning bidra till bränslebehovets fyllande. Det kan visserligen anses självfallet, att den industri, som förfogar över skog, skall åläggas anskaffa ved för egen drift; härtill bör dock läggas, att nämnda industri även bör förse samtliga sina anställda personer med deras bränslebehov och dessutom i den mån skogen ger tillgång även lämna tillskott till kommunikationsverken m. m. För att detta skall bli fullt klart, bör bestämmelse härom införas i lagen, varjämte förbud bör utfärdas för ifrågavarande industri att utan tillåtelse från vederbörande statsmyndighet för egen del inköpa ved från annat håll — en åtgärd, som väl motiveras därav, att stora industriföretag ofta bedrivit konkurrens å vedmarknaden, varigenom vedtillgången för hushållsbrukning väsentligt nedgått.

Vad därefter angår de *skogsägare*, som ej utöva *industriell verksamhet*, torde billigheten bjuda, att de i så stor utsträckning som möjligt medgivas rättighet att genom *frivillig* medverkan undgå det med tjänsteplikten förenade tvånget. Härigenom skulle hela den lagstiftning, som nu föreslås, erhålla en helt annan karaktär. Under den *nödvändiga förutsätt-*

ningen, att veden åsättes ett högt pris av riksvärderingsnämnden, kan man hoppas, att härigenom hela företaget skall komma att framstå i ett annat ljus och kunna mottagas med icke fullt så bittra känslor, som hittills varit fallet.

Hur saken i praktiken skall kunna ordnas, torde framgå av följande: Bränslekommissionens ombud fastställer den vedkvantitet, som inom en viss kommun erfordras, varefter skogsinnehavarna äga att frivilligt åtaga sig huggning och leverans av veden inom en bestämd tidrymd. Om ej särskilda omständigheter tala däremot, ledes arbetet av skogsägaren själv. Att överledningen av det hela likväl skulle ligga i vederbörande statsmyndighets hand är tydligt, liksom att förfogandelag och tjänsteplikt skola äga tillämpning i de fall, då frivilliga avtal ej komma till stånd. På detta sätt skulle transporten av veden, som måhända är den mest invecklade frågan, erhålla den bästa lösningen. Att på tvångets väg ordna denna transport torde nämligen ur flera synpunkter vara förenat med mycket stora olägenheter.

Vad sedan beträffar den *arbetskraft*, med vilken denna jätteavverkning skall utföras, har i propositionen förutsatts att i främsta rummet de skogs- och jordbruksarbetare, som äro bosatta inom respektive kommuner, skola användas. Fördelarna härav ur avverkningssynpunkt ligga i öppen dag; männen i fråga äro väl förtrogna med skogsarbeten och inga särskilda anordningar äro behöfliga för tillhandahållande av extra bostäder och livsmedel. Hänsynen till att i möjligaste mån spara på jordbrukskraften, torde dock tvinga till att ställa annan arbetskraft i stor utsträckning till förfogande. I propositionen har ock detta antytts, i det ett särskilt tillskott ställes i utsikt för dem, som på grund av oerfarenhet i skogsarbete åtminstone till en början ej kunna erhålla skäligen förtjänst, varjämte bidrag enligt gällande författning om arbetslöshetsunderstöd kan lämnas till dem, som komma från annan ort och ha familj att försörja. Emellertid torde närmare bestämmelser härom böra fastslås i lagen, varjämte arbetsledningen i samråd med arbetsnämnden erhåller i uppdrag att ordna med kost och logis m. m. Under förutsättning härav torde tjänsteplikten kunna tillämpas för bland annat dem, som i tidigare år sysslat med jordbruks- och skogsarbete, men sedan bosatt sig i städer eller övergått till industrien. Märkas bör att vissa med avverkningen förbundna arbeten ej kräva någon egentlig yrkesutbildning, varför även i skogsarbete fullt okunniga böra kunna användas. Då blott en mindre del av vedkvantiteten beräknas komma att uttagas från Norrland, men dugliga skogsarbetare just där äro tillfinnandes i betydande antal, vilka utan svårighet kunna lämna arbetet vid sågverk m. m., torde man kunna räkna med att

arbetskraft därifrån förflyttas till södra och mellersta Sverige i och för skogshuggning. Beträffande denna arbetskraft torde böra uppmärksammas, att den i främsta rummet utnyttjas såväl för lämpligt belägna statsskogar som även för de mångenstädes väl sparade ecklesiastiska boställsskogarna. Huru än denna avverkning i större stil ordnas — och hänsyn till att spara jordbrukets arbetskraft manar att i stor utsträckning tillgripa denna utväg — bör emellertid de välfärdsåtgärder, som omnämnas i propositionen, genomföras så fullständigt som möjligt i syfte att skydda arbetarna mot faror av olika slag. Vikten härav är så stor, att tydlig bestämmelse härom bör införas i lagen.»

Herr *Persson* i Norrköping har i sin motion II: 492 hemställt, att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts propositioner nr 341 och 358, besluta antaga en lag, som blott stadgar tjänsteplikt för kronans räkning i vad gäller bränsleanskaffning samt

Herr Perssons i Norrköping motion II: 492.

att som förutsättning för uttagande till tjänsteplikt skall gälla:

att alla tillgängliga förråd av ved, props, splitved och småved noggrant inventerats och tagits i anspråk;

att kolved, pappersved och småtimmer i den utsträckning som lämpligen ske kan, tages i anspråk för bränsle,

ävensom att effektiva åtgärder vidtagits för att genom frivilliga överenskommelser med skogsägare och arbetare få bränsle anskaffat,

samt slutligen att de värnpliktiga, som under året skola undergå militärovnig, beordrats till bränsleanskaffning.

Till stöd härför har anförts:

»I propositioner nr 341, 353, 358 och 359 har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag till lagar om allmän tjänsteplikt m. m. Dessa förslag synas vara av den omfattning och vikt i såväl principiellt som praktiskt avseende, att de påkalla den mest ingående prövning.

För den, som hävdar statens både rätt och plikt att organisera och utnyttja samhällets alla resurser till allas, ej blott fåtalets, bästa, innebära förslagets grundtankar, rent principiellt sett, alldeles icke något avskräckande. De innesluta nämligen ett påtagligt erkännande från de maktägandes sida, att samhället genom en långt starkare socialisering än som hittills varit vanlig i det privatkapitalistiska samhället, blir starkare rustat att möta kristidens svårigheter. Å andra sidan får icke förbises, att den önskvärda socialiseringsprocessen dock icke bör börja med människorna utan med produktionsmedlen, samt att densamma bör ledas på sådant sätt, att den pekar framåt och icke blott blir en tvungen nödfallsutväg, som tillfälligtvis tillgripes, när den fria ekonomiska konkurrensen och utveck-

lingen visar sig alldeles oförmögen att reda upp situationen och tillgodose det samhällliga behovet.

Det är visserligen sant, att regeringen begärt och riksdagen lämnat erforderligt bemyndigande till en del socialiseringsåtgärder även i fråga om produktionsmedlen. Förfoganderättslagen är numera avfattad på sådant sätt, att den lämnar möjlighet för staten att omhändertaga produktionen och leda den i det allmännas intresse. En annan fråga är emellertid, i vad mån den verkligen kommer att användas. Såsom tjänstepliktslagen är lagd skulle den kunna — visserligen endast med riksdagens särskilda medgivande — användas även på områden, som icke av staten tagas i eget bruk. Det skulle alltså kunna inträffa, att väl arbetskraften, men ej produktionsmedlen eller de produktiva företagen ställas till samhällets direkta förfogande, d. v. s. att arbetskraften av staten överlämnas till de enskilda företagens och företagarnas disposition.

Ehuru vissa garantier lämnas för arbetskraftens användning, måste dock en dylik anordning själfvallet väcka de allra största betänkligheter. Icke heller är det alls ådagalagt att endast genom en så ytterlig åtgärd folkets nödvändiga behov kunna fyllas. I den kungl. propositionen framhålles tvärtom, att något nödtvång ej ännu föreligger i fråga om annat än vad gäller anskaffande av bränsle. På grund härav må först och främst här framhållas, att man på ett så ytterst ömtåligt och grannliga område, som individernas rätt att, rent formellt sett, fullständigt fritt bestämma över sin arbetskraft, icke må ifrågasätta att gå längre i intrång än som ett alldeles oavvisligt behov nödvändigt kräver.

Ett sådant behov säges nu föreligga i fråga om bränslet. Den i propositionen lämnade utredningen synes tyvärr visa, att landets ställning på denna punkt är synnerligen svår. Hur vi kommit därhän är en fråga, som här ej skall närmare beröras. Så mycket måste emellertid dock här sägas, att även här borde man med mera förutseende hava kunnat i tid ordna förhållandena än som skett. I detta såväl som i andra fall få vi nu lida under det system, som blivit bekant under namnet 'systemet för sent'.

Nu tyckas vi faktiskt stå inför utsikten att till vintern sakna t. o. m. nödigt hushållsbränsle att ersätta kolen och koksen i städerna och industrisamhällena, vilket väl i praktiken främst kommer att betyda att just de mindre bemedlade komma att få frysa. Ej heller för allmänna verk, järnvägar och enskilda industriella verk finnas nödiga bränsleresurser, vadan redan av denna anledning produktionen kan väntas bliva stoppad i stor utsträckning och 10,000- kanske 100,000-tal av arbetare arbetslösa. Läget skulle ju, enligt bränslekommissionens uppgifter, vara så förtvivlat,

att även om man kan åstadkomma en 20 miljoner kubm. ved, så skulle likväl de stora exportindustrierna, därest vi ej få in kol, få begränsa sin bränsleåtgång till hälften, vilket betyder, att en stor del av deras arbetare förlora arbete och inkomst.

Det är icke för enskild riksdagsman möjligt att avgöra, om bränslekommissionens utredning i alla delar är riktig. Måhända äro de tillgängliga bränsleresurserna större än där beräknats. Det gäller för regeringen att låta verkställa en *grundlig inventering* av *alla* nu tillgängliga bränsleförråd. De inventeringar, som varit, torde icke vara tillförlitliga, i det att många bränsleavverkare i skilda delar av landet icke alls lära ha lämnat några inventeringsuppgifter. Det gäller vidare att för bränslebehovet taga i anspråk de stora partier props, splitved och småved av olika slag, som inom landet finnas för export och annat ändamål. Vidare att så långt görligt täcka bristen med pappersved, kolved och även små-timmer.

Visar det sig emellertid, vid den grundliga prövning, som inom riksdagen måste ägnas åt frågan om den befintliga tillgången av bränsle, att detta verkligen är avgjort otillräckligt för befolkningens skyddande mot köld och arbetslöshet, så *måste* åtgärder genom statsmakterna vidtagas för den erforderliga bränslemängdens anskaffande. I vårt bränslerika land kan det icke få passera att massor av arbetare göras arbetslösa samt ställas brödlösa och frysende på grund av bränslebrist.

Frågan blir då vilka utvägar man skall anlita för anskaffandet av det erforderliga bränslet. I första hand bör den *frivilliga* vägen anlitas. Kraftiga och förnuftiga åtgärder böra omedelbart vidtagas för att med enskilda skogsägare överallt i landet, där skogarna med hänsyn till transportförhållandena äro välbelägna, träffa överenskommelser om avverkning och leverans av så stora kvantiteter som möjligt. Dylika överenskommelser böra givetvis göras säkra och tillförlitliga och de torde ej heller vara så svåra att få till stånd med hänsyn till att skogsägaren eljest står risken, att hans skog kommer att avverkas enligt förfogandelagens bestämmelser.

Vidare bör *staten* använda alla utvägar för att till vedavverkningen anskaffa frivillig arbetskraft. Mycket står förvisso att vinna på denna väg och det gäller därvid främst, att man betalar ordentliga arbetslöner samt i övrigt tillgodoser arbetarnas skäliga krav på goda arbetsvillkor och på förhållanden i övrigt, som gör det möjligt för arbetarna att ägna sig åt skogshuggning.

Vidare höra alla de *värnpliktiga*, som under året skola undergå militärövning, även repetitionsövningar, beordras till vedavverkning. I statsrådsprotokollet, som finnes intaget i propositionen, yttrar föredragande departementschefen att 'rent principiellt torde man ha skäl att ställa sig

avvisande mot denna lösning'. Dessa s. k. rent principiella skäl mot att de värnpliktiga, i sådana fall som här föreligga, användas för mera trängande samhällsnödvändigt arbete än för sina vanliga militära övningar, äro icke bärande, varför här, likaväl som redan skett i Norge och Danmark, genom lag må fastställas de värnpliktigas användning för statens bränsleanskaffning.

Först som *sista* utväg och om ovan angivna åtgärder icke visa sig tillräckliga för att avhjälpa bränslebristen, bör allmän tjänsteplikt tillgripas. Men samtidigt måste skapas *garantier* för, att icke tjänsteplikten göres vidsträcktare än nöden kräver.

Nödlaget gäller bränslet och om härför kräves socialisering av arbetskraften, så må denna socialisering ej sträcka sig längre än socialiseringen av produktionsmedlen. Arbetskraften, som av staten tages i anspråk, bör *endast av staten själv* användas. Och det bör därjämte fastställas garantier, som fullt trygga arbetarnas såväl *löne-* som *arbetsvillkor*, ävensom på alla övriga sätt skäligen sörjas för de tjänstepliktigas och *deras anhörigas* förhållanden.»

Herr Pers-
sons i Norr-
köping mo-
tion II: 497.

I sin motion II: 497 har herr *Persson* i Norrköping anfört:

»Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 341 och med hänvisning till motiveringen i förut av mig väckt motion II: 492, hemställes härmed, att riksdagen för sin del måtte besluta, att värnpliktiga kunna åläggas att utföra civilt arbete, även om detta icke står i samband med något militärt företag.

Anhålles att lagutskottet ville närmare formulera den sålunda ifrågasatta lagstiftningen.

Herrar
Mossbergs
m. fl:s mo-
tion.

Herrar *Mossberg m. fl.* hava i sin motion anhållit, att riksdagen ville besluta,

a) att från civil tjänsteplikt måtte befrias alla de folkgrupper, vilka äro anställda i jordbrukets tjänst och därav hava sin utkomst, samt

b) att inkallad militär må kunna åläggas att utföra civilt arbete, även om det icke står i samband med något militärt företag.

Till stöd härför har anförts:

»I Kungl. Maj:ts proposition nr 341 anför chefen för finansdepartementet följande: 'Det är fullt förklarligt, att krigets fortgång skall låta knappheten i hela världen på snart sagt alla förnödenheter framträda med ständigt ökad styrka, ty då lant- och sjökriget oavbrutet förstör frukterna av mänskligt arbete, samtidigt med att allt större delar av befolkningen i de krigförande länderna ägna sig åt antingen kriget självt eller krigsindu-

strierna, blir det ofrånkomliga resultatet en allt mindre tillgång på medel att täcka mänsklighetens behov. I ett dylikt läge föränledas särskilt de krigförande länderna att bevara för egen räkning det mesta möjliga av produkter; tillförseln till neutrala länder blir antingen avstängd eller belagd med ständigt mer betungande villkor. När därjämte handelsavspärningarna de två maktgrupperna emellan och sjökriget i dess olika former även direkt hindra varuhandeln, inträder följaktligen för de neutrala nödvändigheten att, säkerligen under krigets hela återstående del och kanske en längre tid därutöver, inrätta sig på *ekonomisk självtillräcklighet*. Ju förr det medvetandet blir klart för alla medborgare, att ett neutralt land i det nuvarande läget knappast har annat än sina egna tillgångar att lita till, desto större blir utsikten att genomleva krigsperioden utan allvarliga skador.'

'Ett land, som på detta sätt tvingas att tills vidare i allt väsentligt falla tillbaka på egna tillgångar, har endast en på förhand begränsad mängd av produktiva krafter att tillgå och nödgas inrätta sig därefter. Uppgiften måste då bestå i att inrikta dessa krafter på de ändamål, där resultatet för folkets uppehälle bliva de gynnsammast möjliga; den noggrannaste hushållning med såväl levande som döda produktionsmedel utgör därvid grundförutsättningen för en lycklig utgång. Man har därför att avstänga produktionen från de för tillfället mer umbärliga uppgifterna och helt inrikta den på det nödvändigaste.'

'Bland de uppgifter, som inställt sig för vårt lands vidkommande har livsmedelsproduktionens utveckling hittills främst varit föremål för uppmärksamhet, och detta med allt skäl. Emellertid finnes ett annat område av näringslivet, som i betydelse står tillbaka endast för livsmedelsproduktionen och där de mest genomgripande åtgärder visat sig utgöra ett trängande behov. Detta område är *bränsleanskaffningen*, för vars tillgodoseende Kungl. Maj:t på min föredragning den 16 april 1917 tillsatt en ny, särskild kommission.'

Det framgår av det anförda, att ändamålet med den föreslagna lagen om 'allmän tjänsteplikt' i huvudsak skall vara en åtgärd för säkerställandet av tillgången, under den närmaste tiden, av de tvenne för vårt folk mest viktiga och umbärliga produkterna, nämligen livsmedels- och bränslebehovet, och i motiveringen talas det om, att även bränslebehovet för industriella krav skulle säkerställas genom allmän tjänsteplikt.

För att åstadkomma fyllandet av dessa behov föreslås i den föreslagna lagens 1 § att: 'En var inom riket bosatt man eller kvinna, vilken fyllt femton men ej sextio år, är, i den mån ej annorlunda stadgas i 7 § av denna lag, underkastad tjänsteplikt. Med tjänsteplikt förstås i denna

lag skyldighet att, då sådant i nedan bestämd ordning påkallas, utföra arbete för sådant ändamål, varom förmåles i § 2.'

I 2 § heter det: 'Tjänsteplikt må tillämpas för folknäringsens tryggnande, för täckande av behovet av bränsle till hushållen, industrien eller kommunikationsmedlen, för tillgodoscende av krigsmaktens behov, för samfärdselns uppehållande eller för annat ändamål av synnerlig vikt.' Samt i 7 § mom. b 'krigsmän och personer, som eljest innehava sådan anställning eller förrätta sådan tjänstgöring vid krigsmakten, som avses i 6 § i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914.' Dessa äro 'undantagna'.

Det är ju fullt riktigt, att samhället i en situation som denna, griper ordnande in, då det visar sig, att militära åtgärder med tillhjälp av de mest moderna militära mordverktyg och en högt stående militär teknik, icke leder till målet. Erfarenheterna från ett snart 3-årigt blodigt krig ådagalägga ju klart och tydligt, att, trots det oerhörda människoslaktandet, så förmår man icke besegra varandra, och då har man tillgripit den sista grymma utvägen, nämligen att fienderna söka svälta ut varandra, och då man på detta konstlade sätt lyckats åstadkomma livsmedelsbrist, som gör sig starkt kännbar även i vårt land, så är det fullt riktigt att man från samhällsledningen söker göra vad som göras kan. Så långt äro vi ense.

Av motiveringen vill det synas, som man skulle förutsätta, att till bränsleanskaffningen skulle i främsta rummet landsbygdens befolkning komma att tagas i anspråk, därför att dessa äro kunniga i dylikt arbete, och man räknar i detta sammanhang på att den tid, som förflyter ifrån avslutandet av vårbruket och till höskördens början, skall den lantbrukande befolkningen vara tillgänglig för vedanskaffning o. s. v.

Det är ju *allmänt känt* och även framfört och erkänt i propositionens motivering, att det vid lantbruket råder brist på arbetskraft även i normala fall, och om man nu i främsta rummet räknar på att den knappa arbetskraft, som finns att tillgå vid jordbruket, skulle frånryckas jorden under den tid, då det viktiga förarbetet för höstsådden, nämligen trädans bearbetning *måste* ske, då *kommer* avgjort nästa års brödsädesskörd att i mer eller mindre mån *äventyras*, ty jordens bearbetning under nämnda tidsperiod är lika ovillkorligt nödvändig för säkerställandet av en kommande god brödsädesskörd, som ett *rätt* grundläggande är nödvändigt för ett nyskapat industriellt företag. Dessutom är det en mängd andra arbeten vid ett bondejordbruk, som under denna tid *måste* utföras.

Vi anse för det första, att bränslebehovet till enskilda industriella rörelser bör nu liksom förut överlätas att fyllas genom den privata initiativkraften hos dessas ledningar men med rätt till expropriation av råmateriel i överensstämmelse med vad den föreslagna lagen på detta område bestäm-

mer och där oöverstigliga svårigheter möta att på annat sätt och på den fria affärsprincipens vanliga väg möta. Det är i detta fall den naturligaste vägen, och på den vägen kan ett billigare bränsle åstadkommas.

Det ligger något oförklarligt tanklöst uti att man föreslagit att fylla även det privata industriella bränslebehovet genom statens ingripande och att därtill skulle användas arbetskraft tagen från jordbruket i ett ögonblick, då alla ropa efter bröd och då lantmannen behövde arbeta både natt och dag, om det föreliggande behovet skulle kunna fyllas genom en väsentligen utökad produktion.

Livsmedelsfrågan är väl ändå den väsentligaste i en nations liv och mera viktig än uppehållandet av industrin, då all livsmedelsimport är avstängd.

Den föreslagna lagen är ju en åtgärd avsedd att värna vårt folk mot en fiende som icke kan betvingas med kulor och bomber, lika litet som med en väl övad och tränad folkhär. Det är en fiende, som smyger sig fram som en farsot oemotståndligt, och vi hålla före, att vi skola försvara oss bäst, om vårt land liksom i Danmark och Norge får en lag, som ger myndigheterna rätt att, för säkerställandet av folknärings behov av livsförnödenheter och bränsle, tills vidare taga utkallad militär i anspråk så långt det är möjligt, och låter dem åtnjuta för detta arbete en ersättning som tillsammans med den ersättning, vartill de som militärer äro berättigade, utgör en skälig dagsförtjänst enligt den föreslagna lagens mening, och vi äro övertygade om, att med denna ökade ersättning skola de villigt gå till detta borgerliga arbete.

I sammanhang härmed låter det även tänka sig, att, då det gäller framförandet av bränsle, skulle arméns hästar i rätt stor utsträckning kunna användas.

Det befaras ju att industrien skulle av brist på tillförsel utifrån bli tvingad att lägga ner sin verksamhet. Skulle så inträffa, bli ju tusental ja hundratusental arbetare utan förtjänst. Det borde inte vara förmätet antaga, att alla dessa villigt skulle ställa sig till förfogande vid bränsleanskaffning, då därigenom den förtjänst, de gingo miste om från industrien, på så sätt kunde ersättas genom annat arbete. Dessutom har man ju i städerna och de större samhällena f. n. en hel del improduktivt folk sportande och icke sportande, vilka kräva sin andel av livsförnödenheterna och värme m. m. Sveriges väl borde bjuda alla dessa att utan betänkande ställa sina krafter i det produktiva arbetets tjänst. Mot detta skulle man kunna invända, att dessa äro ovana, och det är sant, men i kampen för brödet, då den är så hård och hänsynslös som nu, måste varje muskel spännas och varje rygg krökas för åstadkommande av bröd och bränsle.

Genom de här framhållna åtgärderna skulle det genom statens försorg åstadkomna och behövliga bränslet något minskas, och arbetskraft bliva tillgänglig, utan att den för lantbruket *oundgängliga* arbetskraften behövde frånryckas brödsädesodlingen och därtill hörande arbeten.»

Herr Lind-
qvist i Kosta
motion.

Herr *Lindqvist* i Kosta har i sin motion anfört följande:

»Med anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 341 och nr 358 och under hänvisning till i motion nr 492 i andra kammaren framställt yrkande om avslag på Kungl. Maj:ts förslag till lag om allmän tjänsteplikt samt antagande av en lag, som blott stadgar tjänsteplikt för kronans räkning i vad gäller bränsleanskaffning, samt under framhållande av nödvändigheten utav att uti en sådan eventuell lag stadgas betryggande garantier för goda arbetslöner och arbetsvillkor åt dem, som möjligen komma att utkallas till tjänsteplikt, tillåter jag mig hemställa, att riksdagen måtte besluta,

att tjänstepliktig i arbetslön skall erhålla minst samma belopp som han åtnjöt i arbetslön vid näst föregående ordinära arbete;

att i de fall då arbetare förflyttas från hemorten till arbete på annan plats han utöver berörda lön erhåller full ersättning för extra utgifter, besvär och uppoffringar, som därigenom tillskyndas honom och hans anhöriga;

att tjänstepliktig arbetare ej får beordras att utföra arbete å arbetsplats, där konflikt råder mellan arbetsgivare och arbetare;

att vid valen av kommunala arbetsnämnder av kommunalstämma varje röstande skall äga en röst.»

Utskottets
yttrande.

Den av världskriget framkallade bristen på förnödenheter av så gott som alla slag har för vårt lands vidkommande redan medfört en omfattande lagstiftning med syfte att reglera såväl produktionen av nya förnödenheter som fördelningen av de producerade. Det mest vittgående uttrycket för denna lagstiftning torde vara den åren 1915 och 1916 för ett år vardera gången antagna lagen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, vilken i ytterligare utvecklade form förnyats innevarande år.

Genom denna lag har Konungen berättigats att förordna icke blott om expropriation av varjehanda varor för befolkningens förseende med förnödenheter eller för tillgodoseende av viktiga statsbehov, utan även om förfogande för produktions- eller transportändamål över fast egendom, industriella anläggningar, kommunikationsanstalter, dragare och fordon m. m., antingen sålunda att kronan tillsvidare omhändertager egendomen i fråga i och

för bedrivande av det avsedda arbetet eller ock så att ägaren eller innehavaren förpliktas därmed utföra arbetet för kronans räkning. Däremot innehåller lagen därutöver inga föreskrifter till betryggande av att den för arbetets utförande erforderliga arbetskraften står till buds. Förevarande komplex av lagförslag och i främsta rummet det i propositionen nr 341 innefattade förslaget avser att fullständiga lagstiftningen på denna punkt genom införande under vissa förhållanden av lagstadgad tjänsteplikt antingen omedelbart i kronans tjänst eller ock i tjänst hos sådan enskild arbetsgivare, som bedriver ett ur allmän synpunkt angeläget arbete.

Det bör enligt utskottets mening icke förnekas, att en dylik tjänsteplikt kan under vissa utomordentliga förhållanden vara ett nödvändigt medel i statens hand att reglerande ingripa för säkerställande av en oundgänglig produktion. Men å andra sidan innebär också dess införande ett synnerligen kraftigt ingrepp i den enskildes frihet att förfoga över sin person och sin arbetskraft — alltså på ett särdeles ömtåligt område — på samma gång det är ägnat att framkalla de kännbaraste rubbningar i den enskilda näringsverksamheten även för andra än de därav omedelbart drabbade. Den lämpligaste regleringen av tjänstepliktsförhållandet i en mängd skilda avseenden är ock en synnerligen vanskelig och grannlaga sak. Finnes en lagstiftning av denna art icke kunna helt umbäras, bör den därför, enligt utskottets mening, likvisst vidtagas allenast med sträng begränsning till den omfattning, i vilken den på grund av redan överskådliga förhållanden kan antagas vara nödvändig. Det synes utskottet så mycket angelägnare att med hänsyn till nu framlagda förslag fasthålla dessa synpunkter, som utskottet och riksdagens ledamöter över huvud haft en i förhållande till frågans invecklade beskaffenhet och vittgående konsekvenser särdeles knapp och av annat riksdagsarbete uppfylld tid till sitt förfogande vid ärendets prövning.

Av utredningen i propositionen nr 341 framgår, att den egentliga orsaken, varför det funnits nödigt att till innevarande riksdag inkomma med förslag om tjänsteplikt, är det yppade behovet av en betydligt ökad bränsleproduktion under närmaste tid. Anledningen åter därtill att nämnda förslag fått en långt vidare ram än som av berörda behov betingas, är tydligen, såsom departementschefen förmäler, att söka i det förhållande, att lagförslaget baserats på ett redan förefintligt utkast till lag om allmän tjänsteplikt, vilket av särskilda sakkunniga utarbetats såsom ett led i ordnandet av landets ekonomiska krigsberedskap. Departementschefen har emellertid funnit jämväl sakliga skäl tala för att en lagstiftning om tjänsteplikt av generell omfattning vidtages. Han har härom till statsrådsproto-

kollet, efter att hava omförmålt nyssnämnda sakkunnigas betänkande och förslag i ämnet, anfört följande:

»De sakkunnigas nu av mig återgivna framställning är jämlikt meddelat uppdrag utarbetad även med hänsyn till möjligheten av ytterligare skärpning i krigstillståndet och har därför till förutsättning en hela näringslivet omfattande tjänsteplikt. Det synes mig dock nödigt att före ett beslut i denna riktning något närmare pröva frågan, *i vilken utsträckning tjänsteplikt för närvarande bör tillämpas*. Såsom framgår av föregående del av mitt yttrande är bränslebehovets fyllande det just nu mest trängande. Men av det förut anförda framgår därjämte, att bränslefrågan likväl endast är ett led i den av tidsomständigheterna framtvingna, allmänna omläggningen av vårt näringsliv till ekonomisk självtilräcklighet och att man måste räkna med nödvändigheten av likartade åtgärder även på andra områden. Föreskrift om tjänsteplikt enbart för bränsletillverkning måste dessutom anses som en särskilt olämplig utväg av det skäl, att jordbruk och skogsavverkning konkurrera om stora grupper av hithörande arbetskraft, varför en dylik begränsad tjänsteplikt under vissa förhållanden skulle komma att gå ut över jordbruket, något som givetvis under inga förhållanden får komma i fråga. Tvärtom är det nödvändigt att bereda möjlighet för användning av tjänsteplikt även inom jordbruket; och när hänsyn till dessa två stora grupper redan nu tagas, vore det, i betraktande av ovissheten om huru förhållandena komma att utveckla sig redan under de närmaste månaderna, enligt min mening påtagligen olämpligt att icke skapa förutsättningar, som vid behov giva tjänsteplikten räckvidd över näringslivet i dess helhet. Såsom skall framgå av det följande, innebär detta icke, att tjänsteplikten kommer till omedelbar användning på andra områden än där den visar sig närmast erforderlig.»

Såsom av detta uttalande framgår är det, vid sidan av bränsleproduktionen, egentligen jordbruksnäringen som, så vitt förhållandena nu kunna överblickas, förväntas bliva i behov av att statsmakten på lagtvångets väg dit dirigerar arbetskraft. Emellertid framgår det såväl av i ämnet avgivna motioner som av de upplysningar, som vunnits under ärendets handläggning i utskottet, att man bland jordbruksnäringens egna idkare och målsmän allmänt ställer sig tvivlande till lämpligheten att i jordbruksarbete begagna sig av en på denna väg erhållen arbetspersonal, under hänvisning till de särskilda arbetsformer och arbetsordning, som måste tillämpas inom jordbruket. Vid sådant förhållande har det synts utskottet, att man bör övergiva tanken på att för närvarande införa tjänsteplikt för annat ändamål än bränsleproduktion, och utskottet har därför inriktat sitt vidare arbete på prövningen av det sålunda begränsade spörsmålet.

Härigenom vinnes ock fördelen av en högeligen önskvärd begränsning och förenkling i ett annat viktigt hänseende. Då det kungl. förslaget stadgar skyldighet att utföra arbete icke blott i kronans tjänst, utan ock hos enskilda företagare, har skälet härtill varit det förhållande, att tjänsteplikten avsetts att komma till användning jämväl inom jordbruket. Departementschefen anför härom:

»En fråga av stor betydelse vid fastställande av tjänstepliktens omfattning återstår likväl att undersöka, nämligen huruvida den skall förekomma endast vid arbete för kronans räkning eller även hos enskilda. Att den förra lösningen erbjuder betydligt mindre svårigheter, framgår utan vidare; och då den möjligen kan vara till fyllest för bränsleavverkningens behov — uppdrivande av exempelvis Höganäsverkens kolbrytning skulle dock lättare kunna ske genom en mer omfattande tjänsteplikt — har jag allvarligt övervägt det nya rättsinstitutets begränsning till arbete i kronans tjänst. Emellertid talar emot denna lösning ett mycket starkt skäl, som för mig syns avgörande, nämligen att jordbrukets gagn av tjänsteplikt i denna form efter allt att döma måste bliva ringa. Visserligen skulle man kunna tänka sig, vid tjänsteplikt enbart för kronans räkning, att särskilda arbetslag av tjänstepliktiga inrättades under statens arbetsledare för exempelvis skördearbete på flera eller färre gårdar i olika trakter; men dels är jordbrukets behov av arbetskraft ej begränsat till ändamål, som kunna tillgodoses på sådant sätt, dels skulle metoden sannolikt över huvud stöta på svårigheter inom det mindre jordbruket. Det förefaller mig alltså givet, att själva lagens räckvidd bör omfatta arbete även hos enskilda och att bestämmelserna för tryggande av de tjänstepliktigas ställning följaktligen böra göras tillräckligt starka för även detta läge.»

En dylik form för tjänstepliktens utförande för emellertid med sig nödvändigheten att reglera en rad av ömtåliga och svårlösta frågor rörande förhållandet i ekonomiskt och andra avseenden mellan enskild arbetsgivare och arbetspliktig; och det kungl. förslaget innehåller ock åtskilliga bestämmelser i dessa ämnen, vilkas verkningar i praktiken äro vanskliga att överblicka, och som i allt fall skulle erfordra en ingående prövning. Begränsas åter det föreliggande spørsmålet till att gälla tjänsteplikt för bränsleproduktionen, bör detsamma, enligt utskottets mening, tillika begränsas att gälla arbete i kronans egen tjänst.

Till denna den föreliggande frågans mest aktuella del övergår utskottet nu. Behovet av en väsentligt ökad produktion av bränsleved betingas som bekant av den hämmade stenkolsimporten, som ställer industri, kommunikationsanstalter och andra stenkolskonsumenter inför nödvändigheten att, därest driften skall kunna uppehållas, förskaffa sig inhemskt

bränsle, samt av den fara för orimlig prisstegring och verklig brist i den vanliga vedmarknaden för hushållsändamål, som skulle bliva den oundvikliga följd, därest en dylik utveckling finge försiggå utan att förråden i motsvarande mån ökas. Vid bedömandet av de åtgärder, som i sådant hänseende kunna vara erforderliga, möter till en början den enligt sakens natur oöverstigliga svårigheten att kunna ens ungefärligt bestämma storleken av den behöfliga stegringen i vedproduktionen. Den kungl. propositionen nr 341 innehåller vissa inom statens bränslekommission framställda överslagssiffror och en därpå byggd kalkyl häröver, men såsom kommissionen själv framhållit, kan nämnda beräkning, vilken innefattar ett flertal ytterst osäkra faktorer, icke göra anspråk på att träffa ens tillnärmelsevis det riktiga, utan endast på att giva en föreställning om »storleksgraden» av de belopp, varmed man här har att röra sig. Med denna allmänna reservation kommer emellertid beräkningen i fråga till det resultat, att en ökning i bränsleproduktionen är påkallad under året våren 1917—våren 1918 med ej mindre än 10 miljoner kbm. fast mått utöver den normala avverkningen. Denna produktionsökning skulle å ena sidan visserligen till betydande del motvägas av minskad avverkning av sågtimmer och pappersved. Men å andra sidan anser man sig böra räkna med sannolikheten av att, om staten direkt ombesörjer eller eljest tager under sin kontroll frambringandet av allenast nyssnämnda vedkvantitet, en verklig ökning av produktionen endast till ringa del skall bliva resultatet. Man befarar nämligen, att genom nämnda avverkningsarbetes företagande arbetskraft till betydande del skulle undandragas den helt enskilda, utan samverkan med statsmyndighet försiggående bränsleproduktionen, och att intresset för denna enskilda avverkning dessutom torde minskas genom att vedskog av staten tages i anspråk. För att förhindra en dylik utveckling har det ansetts nödigt, att staten i ena eller andra formen övervakar en avverkning, uppgående till dubbla det ovanstående beloppet, eller alltså 20 miljoner kbm. fast mått.

Så mycket lär i allt fall genom den förebragta utredningen få anses satt utom tvivel, som att en i förhållande till det normalt tillgängliga bränsleförrådets storlek mycket betydande ökning är erforderlig, därest icke en verklig bränslenöd för såväl enskilda hushållskonsumenter som för industri och kommunikationsanstalter skall med all sannolikhet inträffa. Innan utskottet övergår till frågan om lämpligaste utvägarna för en stegrad produktion, återstår emellertid det spørsmålet, i vad mån det ökade behovet måhända kan mötas genom befintliga förråd av redan fällt virke.

Enligt en mycket utbredd uppfattning har bränslehuggningen under den förlidna avverkningssäsongen, under inverkan av gynnsamma pris-

utsikter, vida överträffat den normala. Vidare göres i avgivna motioner med styrka gällande, att innan man pålägger jordbrukare, skogsägare och arbetare den dem alla tungt drabbande bördan av en tvångsvis genomförd massproduktion av nytt bränsle, böra redan tillgängliga förråd av för annat ändamål avverkat virke tagas i anspråk, särskilt props, splitved, massaved, kolningsvirke m. m. Beklagligtvis föreligger icke något resultat av en fullständig inventering av alla inom landet befintliga virkesförråd. Vissa hållpunkter kunna dock erhållas för bedömande av det uppkastade spörsmålet, i vad mån här föreliggande förråd, som förslå och som äro praktiskt sett tillgängliga för bränsleändamål. Inventering av bränsleved ägde rum den 31 sistlidna mars, dock omfattande endast partier om minst 25 famnar. Den gav till resultat ett förråd av c:a 2,386,000 famnar om 108 kubikfot. I en till utskottets förfogande ställd promemoria beräknar bränslekommisionens ordförande på anförda grunder, att om från inventeringen uteslutna småpartier om 5—25 famnar tilläggas, en höjning av detta belopp kan ske med högst 20 procent eller till 2,863,000 famnar, motsvarande 4,867,000 kbm. fast mått. Även om man anser sig böra ytterligare höja detta belopp för icke inrapporterade vedförråd samt för senare verkställd avverkning, torde det dock framgå, att gängse uppfattning om tillvaron av enorma kvantiteter redan huggen ved utöver landets normala vedförråd innebär en betydande överdrift.

Vad därefter beträffar kravet på att även tillgängligt virke, som ursprungligen icke varit avsett till bränsle, under nu rådande förhållanden måtte genom statens mellankomst med bruk av förfogandelagen tagas i anspråk, finner utskottet sig för sin del böra framhålla det berättigade häri, och har utskottet inhämtat, att denna uppfattning jämväl är rådande hos vederbörande myndighet. Emellertid bör, såsom från detta håll erinrats, man härvid likvisst bemärka, att möjligheten att utnyttja dessa virkesslag har sina ej alltför vida gränser, såvida förfarandet ej skall ställa sig alltför oekonomiskt eller ock alltför svårt skada andra viktiga samhällsintressen. Sålunda lär det ställa sig alltför dyrt och även ur nationalekonomisk synpunkt oriktigt att använda virke av egentlig timmerdimension till bränsle. I viss omfattning möta ock hinder att utnyttja propspartierna. Hänsyn måste nämligen tagas till transportkostnaderna och till de bekanta svårigheter, som under nuvarande förhållanden äro förbundna med längre järnvägstransporter av skrymmande gods. På grund härav ingår såsom ett väsentligt moment i den uppgjorda allmänna bränsleanskaffningsplanen att — med undantag för kustorterna — varje Orts bränslebehov i möjligaste måtto tillgodoses från ortens egna skogar och virkesförråd. Möjligen kan dessutom propsen göra en viktigare tjänst

såsom bytesmedel vid inträffande möjlighet att importera stenkol. Vad slutligen massaveden beträffar, är det tydligen nödvändigt att skona massafabrikationens årsbehov, på det att icke arbetslöshet skall inträda inom denna produktionsgren, som sysselsätter omkring 20,000 arbetare. — Inventering av splitved, pappersved, kolved och props företogs den 19 sistlidne maj; resultatet är emellertid, då utskottets utlåtande avgives, ännu ej känt. Tillika hava saluanbud infordrats av ägare till dylika virkespartier.

Av det anförda torde i allt fall få anses framgå, att ovanberörda ökning i bränslebehovet endast till en mindre del motsvaras av en redan befintlig tillgång utöver den normala, även om andra virkesslag i största möjliga utsträckning tagas i anspråk. En väsentligt ökad produktion är således ett oeftergivligt villkor för undgående av bränslenöd. Spörsmålet blir då, på vilka vägar detta mål med tillräcklig säkerhet samt å andra sidan med minsta rubbning och ingrepp i det normala livets gång och med minsta intrång och skada för vederbörande skogsägare skall kunna nås.

Enligt den uppfattning, som ligger till grund för den kungl. propositionen, är denna utväg, åtminstone för så vitt angår den bränsleproduktion, som måste äga rum redan under instundande sommar, att finna däri, att arbetet i stort sett bedrivs omedelbart för kronans räkning under ledning av statsmyndighet samt med tillämpning av lagstadgad tjänsteplikt. Endast med större skogsägare, som förfoga över en egen mer eller mindre fast anställd skogspersonal, torde det varit avsett att träffa avtal om avverkning av vissa kvantiteter genom ägarens egen försorg. Huvudskälen för intagandet av denna ståndpunkt torde varit dels åsikten, att endast på denna väg garanti för uppnående av ett kvantitativt tillfredsställande resultat kunde vinnas, och dels farhågan, att användning av lejd arbetskraft vare sig från kronans eller enskilda arbetsgivares sida vid denna omfattande avverkning skulle verka desorganiserande på arbetsmarknaden, till nackdel särskilt för jordbruket, i vida högre grad än tillämpning av en tjänsteplikt, där inkallelsernas omfattning kunde efter omständigheterna hastigt ökas eller minskas.

Vissa av de avgivna motionerna, nämligen dels av herrar *Olsson i Ramsta m. fl.* och dels av herrar *Skareen m. fl.* vända sig däremot med skarpa mot varje användning av arbetstvång. Motionärerna äro övertygade, att ett stimulerande av den frivilliga produktionen i förening med beslagläggande av befintliga ved- och övriga virkesförråd skall fylla behovet. I nämnda motioner yrkas därför avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 341. Andra motioner, nämligen dels av herr *Persson* i Norrköping och dels av herrar *von Koch m. fl.*, intaga en förmedlande ståndpunkt, i

det där nämligen yrkats, att man i främsta rummet skall bygga på frivilliga överenskommelser med skogsägarna om bränsleproduktion och endast i den mån denna väg oaktat allvarliga försök funnits icke leda till målet lita till den allmänna tjänsteplikten.

Utskottet anser sig för sin del böra ansluta sig till sist återgivna uppfattning. Då det enligt sakens natur icke kan vinnas någon full trygghet för att på frivillighetens väg bränslebehovet kan ens någorlunda tillfredsställande fyllas, kan man enligt utskottets mening, inför en så allvarlig situation som den nu hotande, ej stå till svars att avböja varje lagstiftning om tjänsteplikt. Men å andra sidan tala i utskottets tanke, förutom tidigare angivna betänkligheter mot att i större utsträckning än strängt nödvändigt anlita lagtvång för arbetets utförande, jämväl andra synnerligen starka skäl för att i största möjliga utsträckning söka skogsägarnas frivilliga medverkan till utökningen av bränsleproduktionen. Farhågan för att därigenom arbetskraft på ett oreglerat och oreglerbart sätt skulle frändragas jordbruket synes utskottet i viss mån överdriven, vid det förhållande att en viss ords skogsägare och jordbrukare dock i stort sett och på de flesta håll äro samma personer. Å andra sidan lämnas skogsägarna med denna anordning en av dem högt skattad möjlighet att effektivare inverka på avverkningens bedrivande i enlighet med deras egen uppfattning om lämpligaste skogsvård. Härtill kommer att, enligt vad redan nu synes kunna förutses, det kommer att dröja flera veckor, innan ett på tjänsteplikt grundat arbete av nämnvärd omfattning hinner sättas i gång, eller alltså omkring en månad senare än enligt den ursprungliga planen. Då denna månad utgör den del av sommaren, då huggningsarbetet med relativt minsta olägenheter kan bedrivas, synes det desto angelägnare, att uppgörelser mellan staten och skogsägarna om avverkning ofördröjligen träffas. Med beaktande av nyssnämnda synpunkter har 1 § i utskottets förslag avfattats.

En nödvändig förutsättning för att utvägen med frivilliga överenskommelser verkligen skall leda till avsevärd produktionsökning är emellertid, att det skyndsamt fastställs vissa pris i de olika orterna, efter vilka staten förklarar sig beredd att inlösa nyavverkad och till järnvägsstation eller annan avlastningsplats framförd ved, och att dessa anbud på lämpligaste och mest skyndsamma sätt delgivas skogsägarna, på det att dessa ju förr dess hellre må kunna uppgöra sina beräkningar och anställa arbetsfolk. Enligt vad utskottet erfarit, är avsikten ock att under närmaste framtid kungöra sådana pris. Lika nödvändigt är emellertid ock, såsom i avgivna motioner med rätta erinrats, att de av staten erbjudna prisen icke tillmätas med en under förevarande omständigheter föga välbetänkt njugghet, utan fastmera bestämmas till belopp, som möjliggöra

för skogsägarna att bjuda sina arbetare en tämligen rundlig avlöning och på samma gång erhålla ett tillfredsställande pris på sin skog.

Vid nämnda prissättning torde hänsyn särskilt böra tagas därtill, att vid en avverkning, som bedrives under sådana omständigheter som den ifrågavarande, skog av högre kvalitet än vanlig vedskog måste tagas i anspråk, ävensom till de vid denna årstid ojämförligt mycket högre forslingskostnaderna.

Slutligen är det för den frivilliga bränsleanskaffningens uppmuntrande av vikt, att arbete i tjänst hos skogsägare, som gentemot statsmyndighet åtagit sig leverans, vid en eventuell senare uttagning till fullgörande av tjänsteplikt räknas arbetaren till godo lika väl, som om arbetet utförts omedelbart för kronans räkning. Enligt vad utskottet inhämtat, ställer man sig på vederbörligt håll förstående för denna synpunkt, vilken utskottet emellertid funnit nödigt att giva ett uttryck i lagförslaget text.

Vare sig avverkningen verkställes av kronan med eller utan tillämpning av tjänsteplikt, eller den företages av skogsägaren själv i ändamål att undgå ett dylikt ingrepp, kommer densamma emellertid att i viss mån framstå såsom en skogsägarna närmast i andra produktionsgrenars och folkgruppers intresse pålagd tunga, desto mera kännbar som avverkningen måste koncentreras till de ur transportsynpunkt bäst belägna trakterna. Ur denna synpunkt hava vissa yrkanden framförts dels i avgivna motioner och dels under utskottets överläggningar. Sålunda har i herrar *von Kochs m. fl:s* motion framhållits, att industriföretag med egna skogar böra tillförbindas att själva sörja för sitt och sin personals bränslebehovs tillgodoseende ur dessa skogar. Vidare har man betonat, att statens egna skogar ingalunda böra sparas, utan i minst samma utsträckning och efter samma grunder som de enskildas bliva föremål för förfogande till bränsleändamål. Utskottet, som finner dessa synpunkter berättigade, har emellertid anledning att antaga, att desamma bliva vederbörligen beaktade.

Vad därefter beträffar de allmänna grunder, som böra tillämpas vid inkallelser till fullgörande av tjänsteplikt, hava vissa synpunkter och krav framställts i flera av de avgivna motionerna. Sålunda har i herrar *Mossbergs m. fl:s* motion yrkats, att från tjänsteplikten måtte fritagas alla de folkgrupper, som äro anställda i jordbrukets tjänst och därav hava sin utkomst. Och även yrkanden, framställda i andra motioner, grundas på farhågan, att tjänsteplikten skall gå ut över jordbruksnäringen. Utskottet instämmer livligt däri, att det med den knappa livsmedelstillgång, som under närmaste året tyvärr är att emotse, icke kan få komma i fråga, att tillgodoseendet av bränslebehovet äger rum på bekostnad av den produk-

tion, vari våra viktigaste livsmedel framställas; och har utskottet i 11 § i nedanstående lagtextförslag infört en erinran härom. Men att, såsom i den ovan anförda motionen ifrågasatts, helt och hållet undantaga alla de till jordbruket anknutna befolkningsgrupperna låter sig icke göra, bl. a. av det skäl att häribland befinner sig ett högst avsevärt antal personer, som vid sidan av jordbruksarbete normalt pläga arbeta inom skogsbruksnäringen jämväl sommartid och vilka på samma gång utgöra den grupp, där den största erfarenheten och vanan vid skogsarbete är till finnas.

Herr *Persson* i Norrköping har i sin motion II: 497 yrkat vidtagande av sådan lagändring, att värnpliktiga kunna åläggas att utföra civilt arbete, även om detta icke står i samband med något militärt företag.

I fråga om den allmänna värnpliktens användande för förevarande ändamål har departementschefen anfört:

»Vad användbarheten av denna utväg för det svenska bränsleproblemet angår, torde till en början märkas, att den icke synes kunna byggas på gällande värnpliktslag utan förutsätter ny lagstiftning. Nu inkallade årsklasser kunna, enligt vad jag inhämtat, ej anses ens tillnärmelsevis tillräckliga för ändamålet — de utgöra en årsklass för rekrytutbildning och ungefär en halv årsklass för neutralitetsvakt — även om en dylik rubbning i försvarsväsendet eljest vore tillätlig; den ifrågavarande utvägen skulle alltså innebära, att nya årsklasser inkallades för att verkställa bränsleavverkning. I sak märkes då först, att en dylik anordning icke skulle tillgodose det behov att kunna sätta i gång den närmast boende befolkningen för avverkning, som just åsyftas. Den praktiska fördel, som skulle vinnas genom att begagna det militära inskrivningsväsendet, torde ej heller bliva betydande, eftersom i varje fall ett urval måste göras bland de värnpliktiga för att få fram skogskunnigt folk; och dispositionen av återstoden av den inkallade styrkan skulle därjämte erbjuda svårigheter. Rent principiellt torde man också ha skäl att ställa sig avvisande mot denna lösning. Värnpliktens viktiga och begränsade uppgift kan lätt bringas i fara genom dess användning — när ej fara för liv och egendom hotar, såsom t. ex. vid skogseld eller för stillande av uppror — för ändamål, som sakna sammanhang med militära syften och där ej ens militär ledning förekommer. Därjämte kan det knappast anses rimligt att ålägga de värnpliktiga denna nya förpliktelse jämte militärtjänsten, samtidigt med att kasserade äro befriade från både det ena och det andra. Vad åter beträffar den permittering av värnpliktiga för deltagande i skogsarbete, som medgivits denna vår på grund av generalorder den 23 mars 1917, torde det utan vidare vara klart, att den är otillräcklig för nu ifrågavarande ändamål — hittills har

den, enligt vad jag inhämtat, icke förekommit i nämnvärd grad — varjämte denna utväg knappast erbjuder tillräcklig kontroll med att de permitterade också ägna sig åt det avsedda arbetet. Man torde alltså böra avvisa den militära linjen för lösning av tjänstepliktens problem.»

Utskottet kan ansluta sig till vad departementschefen anfört. Emellertid torde, enligt vad utskottet inhämtat, en avsevärd del av de värnpliktiga vid infanteriet, som innevarande år till ett antal av fyra årsklasser skola undergå repetitionsövningar, kunna befrias från dessa övningar, utan att övningarnas ändamål att jämväl utgöra regementsövningar därigenom förfelas. Med hänsyn till det i förevarande fall trängande behovet av arbetskraft synes det därför, som borde den för skogsarbete lämpliga arbetskraft, som må finnas tillgänglig bland nämnda årsklasser av infanteriet, kunna med ovan antydda begränsning befrias från nämnda militär-tjänstgöring för att i stället användas till vedavverkning. Utskottet har genom den formulering, som utskottet givit åt 2 §, velat öppna utväg för en sådan anordning.

Sedan utskottet nu angivit de ungefärliga grundlinjerna för tjänstepliktens förutsättningar enligt utskottets förslag, övergår utskottet till frågorna om densammans *organisation*. Dessa äro huvudsakligen två, nämligen frågan om själva arbetets ledande och anordning samt frågan om de tjänstepliktigas uttagande och fördelande. För dessa frågor krävas tydligen två jämställda myndigheter med dem underordnade organ. I det förra avseendet fungerar bränslekommissionen med densamma underlydande lokala arbetsledning. Frågan om denna organisation har icke berörts av tjänstepliktslagen, då densamma torde vara av administrativ natur. I det andra avseendet har däremot i propositionen nr 358 föreslagits inrättandet av särskilda arbetsnämnder. Beträffande dessas organisation har utskottet funnit de i nämnda proposition föreslagna bestämmelserna vara att i huvudsak förorda. Emellertid har utskottet med den begränsning utskottet givit tjänstepliktslagen ansett såväl att de kunde inarbetas i nämnda lag som ock att de borde i någon mån förenklas.

I fråga om valen av kommunala arbetsnämnder har herr *Lindqvist* i Kosta i sin motion yrkat, att vid dessa val av kommunalstämma skulle varje röstande äga en röst.

Ehuruväl utskottet har all anledning antaga, att vid valen av kommunala arbetsnämnder alla berättigade intressen skulle bliva tillvaratagna även om valen förrättades i vanlig kommunal ordning, har utskottet dock

icke velat motsätta sig det framställda förslaget om särskild röstberäkning vid dessa val. Då nämndernas verksamhet kan bliva synnerligen ingripande på individens frihet, kan det finnas skäl för, att även sättet för deras utväljande är ägnat att ingiva största möjliga förtroende. Utskottet har därför ansett sig böra biträda det av herr Lindqvist framställda yrkandet och har utskottet infört en bestämmelse i detta syfte i 5 §. Det föreslagna valsättet överensstämmer med det för val till ledamöter i häradsnämnd stadgade.

Ehuru det endast för kommunala arbetsnämnder föreslagits stadganden om att vid utseendet av ledamöter vissa synpunkter i fråga om samlande av erforderlig sakkunskap i nämnden skola beaktas, är det givet, att likartade synpunkter komma att bliva iakttagna vid utseendet av de högre nämnderna. Med hänsyn till de ogynnsamma återverkningar, som uttagningen till tjänsteplikt kan utöva till men för jordbruksnäringens berättigade intressen, därest denna uttagning ej handhaves med behörigt aktgivande på denna viktiga synpunkt, finner utskottet sig särskilt böra erinra, att i dessa nämnder plats bör beredas jämväl för målsmän för jordbruket.

Då det utan lagstadgande är tydligt, att kostnaderna för riksarbetsnämnden skola utgå av statsmedel, har utskottet underlåtit — i överensstämmelse med propositionen nr 358 — att insätta någon särskild bestämmelse därom i lagtexten.

Såsom en följd av den väsentliga begränsning, utskottet föreslagit i fråga om allmän tjänsteplikt, i det att densamma skulle gälla allenast bränsleanskaffning, har utskottet funnit sig böra inarbeta stadgandena om arbetsnämnder i lagförslaget om tjänsteplikt och i sakligt hänseende reglerat deras verksamhet blott försåvitt de hava att taga befattning med ordnandet av denna tjänsteplikt. Emellertid har utskottet icke kunnat förbise, att den föreslagna nämndorganisationen varit avsedd att även göra tjänst vid lösningen av en vidare uppgift, vilken under en nära framtid kan visa sig vara av synnerligen angelägen natur, nämligen reglering av arbetsmarknaden vid inträffande arbetslöshet samt i samband därmed stående understödsverksamhet. Utskottet har därför ansett sig böra i 3 § av sitt lagförslag angiva, att arbetsnämnderna även må anlitas för dessa uppgifter, i den mån sådana uppdragas åt dem genom annan lagstiftning eller genom förordnande av Kungl. Maj:t.

Arbetsnämndernas huvudsakliga arbete enligt föreliggande förslag blir att verkställa uttagning och fördelning av de tjänstepliktiga. I fråga om vilka som äro tjänstepliktiga har utskottet i 1 och 2 §§ av sitt förslag hemställt om stadganden, som i huvudsak överensstämna med bestämmelserna i 1 och 7 §§ i propositionen nr 341. Emellertid har utskottet i sin 2 § tillagt ett tredje moment c). Den i detta moment omförmälda personal synes med hänsyn till den stora betydelse den har för det allmänna böra undantagas från tjänsteplikt. Att märka är emellertid, att utskottet givit den första delen av 2 § sådan lydelse, att Konungen städse kan i förordnandet meddela bestämmelse mot vad i 2 § stadgas, varigenom det kan bli möjligt att, där så erfordras, uttaga personer, som eljest skolat vara enligt 2 § undantagna.

I huvudsaklig överensstämmelse med 9 § 1 och 2 mom. i propositionen nr 341 har utskottet i sitt förslag i 11 § 1 och 2 mom. meddelat bestämmelser, att Konungen må i förordnandet meddela undantag från tjänsteplikt för personer anställda i vissa näringar samt att vid utväljandet av tjänstepliktiga hänsyn skall tagas till angivna omständigheter. I senare avseendet har utskottet i 11 § 2 mom. tillagt en punkt c), beträffande vilken utskottet får åberopa vikten av att livsmedelsproduktionen och den frivilliga bränsleanskaffningen icke äventyras genom tillämpning av tjänstepliktslagen, samt en punkt d), som torde bidra till stimulerande av den frivilliga avverkningen.

I fråga om uttagningen torde utöver vad nu sagts överordnade nämnder böra hava befogenhet att meddela ytterligare föreskrifter med hänsyn till förhållandena på skilda orter och har utskottet ansett lämpligt, att detta bliver i lagen utsagt i sammanhang med ett uttalande om befordrandet till verkställighet av Konungens förordnande (9 § i utskottets förslag).

Därjämte har utskottet ansett erforderligt, att i lagen meddelas stadganden om klagorätt över nämndernas beslut om inkallelse, och har utskottet infört bestämmelser härom i 15 § av utskottets förslag. Över länsarbetsnämnds beslut torde med hänsyn till den arbetsböda, som det oaktat kommer att åvila riksarbetsnämnden, någon klagorätt icke böra tillåtas. Därmed har tydligen icke gjorts någon begränsning i högre nämnds rätt att av sig själv städse övervaka de lägre nämndernas verksamhet. Klagorätt har sålunda medgivits endast över kommunal arbetsnämnds beslut. Dylik klagorätt bör tydligtvis stå varje tjänstepliktig till buds. Dessutom synes densamma böra vara medgiven för arbetsgivare, som anser, att uttagning av hos honom anställda personer skett i strid mot de för uttagning meddelade stadgandena. Arbetsgivares klagorätt inverkar givet-

vis ej å den uttagnes rätt att själv bestämma i saken. Slutligen bör naturligen klagorätt tillkomma vederbörande arbetsföreståndare i det fall, att han anser sig icke hava fått för arbetet lämpad arbetskraft.

Utskottet övergår nu till frågan om *de förmåner, som böra beredas de till tjänsteplikt uttagna vid tjänstepliktens fullgörande.*

Angående de i herr *Lindqvists* och herrar *von Kochs m. fl:s* moti-
oner väckta frågorna — om de tjänstepliktigas lön, om särskilt tillskott, då tjänstepliktig förflyttas från hemorten, och om vidtagande av nödiga välfärdsåtgärder — hava de sakkunniga enligt redogörelsen i propositionen för deras yttrande anfört följande:

»I det föregående har betonats vikten av att icke tjänstepliktens lagtvång tillämpas på sådant sätt, att billighetens fordringar eftersätts eller att de tjänstepliktiga utsätts för kroppslig eller moralisk risk. Med hänsyn härtill hava också grundlinjerna och synpunkterna med avseende på tillämpningsorganen angivits. Beträffande särskilt sättet för bestämmandet av arbets- och lönevillkor torde jämväl nödiga garantier vara träffade i tjänstepliktlagen. Det får dock icke förbises, att vid användning av ackordsberäkning för löner *inkomsten för ovan arbetskraft* till en början torde ställa sig oskäligt låg. Gent emot personer, som tagas från annan anställning, vore det obilligt att icke tillförsäkra dem rimlig inkomst vid pliktroget arbete, till vilket de sättas genom lagens tvång. Å andra sidan kunna ej för deras del tillämpas högre lönenormer än för vana och därför dugligare personer. Den utjämning, som här bör ske, torde lämpligen kunna ernås därigenom, att åt ovana tjänstepliktiga utöver den enligt gällande enhetliga lönenormer utgående förtjänsten lämnas skäligt avvägt tillskott under den tid, som kan beräknas normalt åtgå för ernående av erforderlig arbetsvana. Beaktas bör jämväl, att vid nyanställning den tjänstepliktiges krafter i vissa fall icke räcka till för normal arbetstid. I den mån slutligen svårighet kan uppkomma för tjänstepliktig, som flyttas från sin hemvist, att underhålla familjen därstädes, synes böra anlitas den i gällande författning om arbetslöshetsunderstöd medgivna utvägen att tilldela familjen särskilt understöd.

Ehuru väl arbetet i regel torde komma att till väsentlig del utföras av inom orten bosatta personer, som i fråga om *bostad och livsförnödenheter* icke försätts under ändrade förhållanden, torde det i många fall bliva nödigt att till arbetsplatserna koncentrera arbetskraft från annat håll. Det måste då ankomma på arbetsledningen att vidtaga erforderliga anordningar för att tillgodose deras behov i avseende på bostäder och för att i samverkan med vederbörande livsmedelsorgan underlätta provianteringen, ex-

empelvis genom inköp av livsförnödenheter och deras tillhandahållande till skäliga priser, genom bespisning vid marketenterier o. s. v. Det är också bekant, att åtminstone de i försvarssyfte anskaffade kokvagnar, som ställts till landstormens förfogande, lära vara att påräkna för ifrågavarande ändamål. Det ligger för övrigt i sakens natur att vid prövningen av ansökan om tjänsteplikts tillämpning hänsyn måste tagas till möjligheten att bereda de tjänstepliktiga bostäder och livsmedel.»

Vad beträffar frågan om de tjänstepliktigas lön får utskottet påpeka följande. Jämlikt 18 § i utskottets förslag skola de vid tidpunkten närmast före kallelsen i orten gängse avlöningsförmånerna gälla. Vinnes ej enighet om avlöningens storlek, kan saken jämlikt 20 § hänskjutas till riksarbetsnämnden. Oavsett huruvida dylikt hänskjutande skett, kan riksarbetsnämnden jämlikt 21 § upptaga frågan, men får jämlikt 22 § ej bestämma lägre avlöningsförmåner än de för arbetet i orten allmänt gällande. Sålunda skall i regeln det gängse priset för skogsarbete tillämpas. Med hänsyn till den höjd, priset för dylikt arbete nu i allmänhet nått, finner utskottet det föreligga föga risk för att det enligt dessa grunder bestämda priset understiger vad vederbörande arbetare i sitt ordinära arbete erhållit. Skulle emellertid i något fall så vara förhållandet, finner utskottet dock icke tillrädligt att för en arbetare stadga högre avlöning än för de övriga. Ett sådant system skulle säkerligen i praktiken visa sig ytterst olyckligt för arbetsförhållandena och arbetsresultatet. Under alla omständigheter lär ersättning för en förlust, som en uttagen tjänstepliktig må hava lidit genom inkallelsen och som av särskilda skäl må finnas böra honom gottgöras, böra beredas honom i annan ordning än genom lagbestämmelser av den art som i motionerna ifrågasatts, och som helt säkert skulle föranleda till svårlösta tvister.

Beträffande frågan om särskild gottgörelse vid arbetares förflyttning från hemorten får utskottet erinra därom, att i arbetsavtalen på de arbetsområden, där en förflyttning av arbetare från en plats till annan plägar förekomma, är numera i allmänhet stadgad en särskild gottgörelse för det fall, att arbetare sysselsätts å annan ort än i hemorten. Stadgandet i 18 § torde förty medföra, att dylik gottgörelse utgår jämväl vid tillämpning av förevarande lag.

Frågan om vidtagande av välfärdsåtgärder torde kunna antagas bliva tillfredsställande löst utan några särskilda lagstadganden. Det är att förmoda, att praktisk erfarenhet å ömse sidor bidrager till en god och

sund lösning utan stadganden i åsyftad riktning. Utskottet har därför icke i sitt uppgjorda förslag hemställt om några dylika stadganden.

Herr *Lindqvist* i Kosta har i sin motion yrkat, att riksdagen måtte besluta, att tjänstepliktig arbetare ej får beordras att utföra arbete å arbetsplats där konflikt råder mellan arbetsgivare och arbetare.

Utskottet, som ej haft något att erinra mot ett dylikt stadgande, har beaktat yrkandet vid formuleringen av 17 §.

De i utskottets lagförslag intagna *straffbestämmelserna och slutstadgandena* överensstämma i huvudsak, de förra med propositionen nr 341 samt de senare med nämnda proposition och propositionen nr 358.

Efter de grunder utskottet nu i stora drag angivit, har utskottet utarbetat det nedan i utskottets hemställan intagna lagförslaget. Utskottet har uppgjort följande översikt mellan å ena sidan nämnda förslag och å andra sidan propositionerna nr 341 och 358:

<i>Paragraf i utskottets förslag.</i>	<i>Jämför</i>
1	1 och 2 §§ i nr 341.
2	7 § i nr 341.
3	1 och 4 §§ i nr 358.
4	2 § i nr 358.
5	3 § » » »
6	6 § » » »
7	7 § » » »
8	8 § » » »
9	—
10	8 § i nr 341.
11	9 § » » »
12	11 § » »
13	12 § » »
14	13 § » »
15	—
16	15 § i nr 341.
17	19 § » » »
18	17 § » » »

Paragraf i utskottets förslag.	Jämför
19	22 § 1 mom. i nr 341.
20	23 och 24 §§ » » »
21	25 och 28 §§ » » »
22	26 § i nr 341.
23	27 § » » »
24	30 § » » »
25	32 § » » »
26	33 § » » »
27	34 § » » »
28	36 § » » »
slutstadgandet	slutstadgandena i nr 341 och 358.

Därest utskottets hemställan om antagande av det av utskottet utarbetade lagförslaget vinner bifall, bortfaller den förutsättning, varunder *propositionen nr 353* avgivits, och hemställer alltså utskottet, att sistnämnda proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

I likhet med lagrådet finner utskottet den med *propositionen nr 359* föreslagna lagen icke kunna anses vara — utöver tjänstepliktslagen — erforderlig för beredande av tillgång till arbetskraft för bränslebehovets täckande och finner sig förty ej böra tillstyrka bifall till ifrågavarande i proposition nr 359 innefattade lagförslag.

På grund av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

A) att riksdagen måtte

1:o) med tillkännagivande att Kungl. Maj:ts propositioner nr 341 och 358 icke kunnat av riksdagen bifallas, i anledning av nämnda propositioner samt i ämnet väckta motioner för sin del antaga följande

Lag

angående allmän tjänsteplikt för kronans räkning i vissa fall.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Med hänsyn till nu rådande utomordentliga, av krig föranledda förhållanden är en var inom riket bosatt man eller kvinna, som fyllt femton men ej sextio år, med de undantag, varom i 2 § stadgas, skyldig att, när Konungen därom förordnat, mot ersättning utföra arbete (tjänstepliktig) vid företag, som av kronan bedrivs för att tillgodose behovet av bränsle.

Tjänsteplikt, som nu är sagd, må tagas i anspråk allenast om och i den mån behovet av bränsle icke kan utan oskäligen kostnad betryggande tillgodoses genom frivilligt tillhandahållande.

2 §.

Från tjänsteplikt äro, i den mån Konungen ej annorlunda förordnar, undantagna

a) ämbets- och tjänstemän på ordinarie eller extra beställning hos staten, landsting eller kommun;

b) krigsmän och personer, som eljest innehava sådan anställning eller förrätta sådan tjänstgöring, som avses i 6 § i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914; samt

c) fast anställd personal vid järnvägar och andra kommunikationsinrättningar, som äro upplåtna för allmän trafik, samt vid staten, landsting eller kommun tillhöriga verk och inrättningar, i den mån sådan personal ej faller under a).

3 §.

För de tjänstepliktigas uttagande och fördelning för arbetet skola finnas

a) för hela riket en riksarbetsnämnd,

b) inom varje län eller, om län är delat i olika landstingsområden, varje sådant område en länsarbetsnämnd samt inom varje kommun inom

länet eller landstingsområdet en kommunal arbetsnämnd; ägande dock Konungen för visst län eller landstingsområde eller del därav förordna om undantag från vad sålunda stadgats; samt

c) för Stockholms stad en kommunal arbetsnämnd och en arbetsnämnd, beträffande vilken bestämmelserna nedan i denna lag angående länsarbetsnämnd skola äga tillämpning.

Nämnderna hava att, utöver vad av denna lag föranledes, med arbetsmarknadens reglering och i samband därmed stående understödsverksamhet taga den befattning, som i lag eller genom Konungens beslut dem anförtros.

4 §.

Riksarbetsnämnden skall bestå av ordförande och minst sex andra ledamöter, utsedda av Konungen. Länsarbetsnämnd skall bestå av ordförande och sex andra ledamöter, utsedda av Konungen efter riksarbetsnämndens i samråd med Konungens befallningshavande avgivna förslag. Vid utseende av ledamöter i riksarbetsnämnden och länsarbetsnämnd skall hänsyn tagas till erforderlig insikt i sociala frågor, särskilt rörande arbets- och löneförhållanden i allmänhet.

För ledamöterna utses suppleanter.

5 §.

Kommunal arbetsnämnd skall bestå av det antal ledamöter, som av Konungens befallningshavande bestämmes, dock minst tre, av vilka en ledamot, tillika ordförande, utses av Konungens befallningshavande samt övriga ledamöter väljas i stad av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, på allmän rådstuga samt å landet av kommunalfullmäktige eller, där sådana icke finnas, å kommunalstämma.

Vid valet av ledamöter i kommunal arbetsnämnd skall iakttagas, att såväl den för nämnden erforderliga, inom och utom kommunalförvaltningen tillgängliga sakkunskapen på olika områden som de särskilda av nämndens verksamhet berörda intressena utan ensidighet beaktas.

För ledamöterna utses suppleanter.

Vid val å allmän rådstuga eller kommunalstämma äge varje röstande en röst.

6 §.

I länsarbetsnämnd, så ock i kommunal arbetsnämnd, som består av mer än tre ledamöter, bör minst en ledamot vara kvinna. Angående vill-

koren i övrigt för att kunna vara ledamot i kommunal arbetsnämnd eller länsarbetsnämnd samt om rätt att avsäga sig uppdraget skall i tillämpliga delar gälla vad i förordningen om kommunalstyrelse i stad eller i förordningen om kommunalstyrelse å landet eller i förordningen om landsting är stadgat; dock att kvinna må tillgodonjuta den henne medgivna särskilda avsägelserätt allenast, då hon är gift.

Nämnd äge att i erforderlig utsträckning antaga tjänstemän och biträden samt tillkalla sakkunniga personer, dock utan rätt för dessa att deltaga i beslut.

7 §.

Nämnderna tillsättas, så snart ske kan efter det denna lag trätt i kraft, därvid ledamöterna och suppleanterna utses för viss tid, kommunal arbetsnämnds ledamöter och suppleanter för den tid Konungens befallningshavande bestämmer. Intill dess kommunal arbetsnämnd blivit utsedd, åligger det kommunalnämnden att vara arbetsnämnd.

Konungens befallningshavande äge, sedan val till kommunal arbetsnämnd skett, förordna om nytt val, ändå att den tid ej gått till ända, för vilken förra valet ägde rum.

8 §.

Kostnaderna för länsarbetsnämndernas och de kommunala arbetsnämndernas verksamhet bestridas

i fråga om arbetsnämnd i Stockholm av Stockholms stad,

i fråga om länsarbetsnämnd av landstinget eller, där inom länet finnes stad, som ej deltagar i landsting, av sådan stad med en tredjedel och landstinget med två tredjedelar, samt

i fråga om kommunal arbetsnämnd av kommunen;

med rätt jämväl för ledamöter i arbetsnämnd att åtnjuta skälig ersättning efter kommunens eller landstingets bestämmande.

9 §.

Sedan förordnande om tillämpning av tjänsteplikt meddelats, tillkommer det riksarbetsnämnden att meddela de närmare föreskrifter, som under den tid tjänstepliktens tillämpning på grund av förordnandet fortfar, må vara behövliga, med rätt att i särskilda avseenden åt länsarbetsnämnd överlåta berörda befogenhet.

Riksarbetsnämnden ombesörjer, att förordnandet jämte dess i ären-

det meddelade föreskrifter tillställas länsarbetsnämnden inom det eller de län, som av förordnandet beröras.

Länsarbetsnämnd översänder förordnandet och riksarbetsnämndens beslut ävensom egna i ärendet meddelade föreskrifter till vederbörliga kommunala arbetsnämnder.

10 §.

Kommunal arbetsnämnd har att, efter samråd, där så lämpligen ske kan, med arbetsföreståndare, kalla tjänstepliktiga till arbetet.

Tjänstepliktig är skyldig på anmaning personligen inställa sig hos arbetsnämnd, efterkomma kallelse, varom förmäles i första stycket, samt under tid, som kallelsen må avse, eller till dess han av arbetsnämnd entledigas eller tjänsteplikten upphör efter förmåga uträtta skäligt arbete, som av arbetsföreståndare förelägges.

11 §.

Mom. 1. Konungen äge, där det finnes påkallat, till efterrättelse antingen under viss tid eller tillsvidare eller i visst fall, föreskriva, i vad mån tjänstepliktiga, sysselsatta inom viss näring eller visst yrke, skola vara fritagna från kallelse.

Mom. 2. Vid meddelande av kallelse skall tillses, att personer, vilka av allmänna medel erhålla understöd, för vars åtnjutande arbetslöshet uppställts såsom villkor, såvitt möjligt tagas i anspråk.

Därjämte bör hänsyn tagas

a) till den tjänstepliktiges föregående verksamhet, arbetsförmåga, levnadsålder, hälsotillstånd, familjeförhållanden och hemort,

b) därtill att för arbetet erhålles den arbetskraft, som arbetsföreståndaren för ändamålet finner bäst,

c) därtill att arbetskraft, som sysselsättes vid livsmedelsproduktion eller frivilligt åtagen bränsleanskaffning, ej tagas i anspråk i sådan omfattning, att nämnda produktion eller anskaffning därigenom äventyras, ävensom

d) därtill att, i den mån så ske kan, lämplig avlösning beredes de tjänstepliktiga samt att frivilligt arbete för bränslebehovets täckande tillgödoräknas i lika mån som fullgjord tjänsteplikt.

Mom. 3. Länsarbetsnämnderna skola övervaka de tjänstepliktigas uttagande och åligger det kommunal arbetsnämnd att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som, utöver stadgandena i denna lag och av Konungen i ämnet givna bestämmelser, må av riksarbetsnämnden eller läns-

arbetsnämnd, i den ordning Konungen bestämmer, varda meddelade till ledning i ifrågavarande avseende.

12 §.

Kallelse så ock anmaning om inställelse hos arbetsnämnd ske i den ordning Konungen föreskriver.

Kallas den, som ej är tjänstepliktig eller som enligt 13 § andra stycket är tjänstepliktig allenast beträffande viss annan anställning än den, varom fråga är, eller sker kallelse i strid mot föreskrift, som Konungen jämlikt 11 § mom. 1 meddelat, vare kallelsen ogiltig. Finner kommunal arbetsnämnd ovisst, huruvida i särskilt fall undantag från tjänsteplikt föreligger eller huruvida föreskrift, som nyss nämnts, är tillämplig, underställe frågan härom länsarbetsnämnds prövning.

13 §.

Där för någon, som kallats till arbete jämlikt denna lag, tjänsteplikten upphör till följd därav att han antages, inkallas eller beordras till sådan befattning eller tjänstgöring, som enligt 2 § medför undantag från tjänsteplikt, åligger det honom att skyndsamt med företeende av erforderliga bevis göra anmälan därom hos den kommunala arbetsnämnden.

Uppnår tjänstepliktig, som kallats till arbete, sextio år, skall han fortfarande vara tjänstepliktig beträffande samma arbete under tid, som kallelsen avsåg, eller till dess han av arbetsnämnd entledigats eller denna lag upphör att gälla.

14 §.

Mom. 1. Inträffar, sedan tjänstepliktig kallats jämlikt denna lag, omständighet, som, därest den förelegat vid tiden för kallelsen, skäligen kunnat på grund av stadgandet i 15 § föranleda kallelsens upphävande, må, i den ordning Konungen stadgar, framställning om tjänstepliktigs entledigande från arbete, till vilket han kallats jämlikt 10 §, göras hos kommunal arbetsnämnd.

Varder efter kallelsen tjänstepliktig kallad till annat arbete, vare därigenom entledigad från det förra arbetet.

Mom. 2. Kommunal arbetsnämnd har i övrigt att entlediga tjänstepliktig,

a) när denne och arbetsföreståndaren äro ense om entledigandet;

b) när minskning av antalet tjänstepliktiga blivit, i den ordning Konungen föreskriver, bestämd;

c) när Konungens förordnande jämlikt 1 § upphör att gälla, samt
 d) när riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning den
 därtill av Konungen berättigas, därom beslutar.

Mom. 3. Entledigande i andra fall än det, som avses i mom. 1
 andra stycket, sker i den ordning Konungen föreskriver.

15 §.

Över kommunal arbetsnämnds beslut rörande inkallande eller entledigande av tjänstepliktig må besvär anföras hos länsarbetsnämnden, av tjänstepliktig eller arbetsgivare, som förmenar, att tillräcklig hänsyn icke tagits till stadgandet i 11 § mom. 2 a), b), c) eller d), samt av arbetsföreståndare, som anser föreskriften i 11 § mom. 2 b) icke vara behörigen iakttagen; dock skall kallelse lända till efterrättelse intill dess länsarbetsnämnden annorlunda förordnat.

Över länsarbetsnämnds beslut i fråga, som nu är sagd, må klagan ej föras.

16 §.

Föreskrifterna i denna lag medföra ej hinder för tjänstepliktig att fullgöra vad honom enligt gällande förfoganderättslag eller rekvisitionslag må åligga eller inskränkning i de rättigheter och skyldigheter mot det allmänna, som eljest enligt lag eller författning tillkomma honom såsom medborgare i stat och kommun.

Såsom laga förfall för fullgörande av tjänsteplikt skall anses, om man är sjuk eller häktad eller om man hämtas till rätten eller undergår frihetsstraff.

Tjänstepliktig, som är lagstadd eller annorledes i annans tjänst eller arbete anställd, må ej skiljas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra honom åliggande tjänsteplikt.

17 §.

Arbetsföreståndare äger, i den mån ej bestämmelserna i denna lag och därå grundade, för arbetskraftens ändamålsenliga tillhandahållande utfärdade föreskrifter till annat föranleda, att enligt för honom gällande bestämmelser handhava den ledning av arbetet, som tillkommer arbetsgivare beträffande arbete av samma slag, för vilket tjänsteplikt ej tillämpas.

Tjänstepliktig må ej förpliktas till arbete å arbetsplats, där arbetsnedläggelse råder.

18 §.

För det arbete, varom fråga är, skola de avlöningsförmåner och övriga arbetsvillkor, som enligt vid tiden närmast före kallelsen gällande avtal, bestämmelser eller bruk voro i orten allmänt gängse för arbete av samma slag, tillämpas i den mån ej föreskrifterna i 19—22 §§ till annat föranleda.

19 §.

Tjänstepliktig, vilken vunnit anställning jämlikt denna lag, äge med myndighet, vilken utövar högsta ledningen över företag som i 1 § sägs, eller den, som av myndigheten för ändamålet utsetts, förhandla och träffa överenskommelse rörande arbets- och löneförhållandena, dock ej beträffande fråga, som i 17 § beröres.

20 §.

Vinnes ej enighet genom förhandling, varom i 19 § avses, äge part genom skriftlig framställning hänskjuta frågan till riksarbetsnämnden.

I riksarbetsnämndens behandling av sådant ärende skola deltaga ordföranden och fyra andra av Konungen utsedda ledamöter, vilka senare i den mån Konungen förordnar handlägga allenast hithörande frågor.

21 §.

Riksarbetsnämnden äge fatta beslut rörande arbets- och löneförhållandena vid viss arbetsplats eller visst slag av arbetsplatser, där tjänstepliktiga äro anställda på grund av kallelse enligt denna lag, ändock att därigenom ändring sker i vad genom gällande överenskommelse är bestämt eller att frågan, där den kunnat bliva föremål för förhandling, icke jämlikt de ovan meddelade bestämmelserna dragits under riksarbetsnämndens prövning.

Sådant beslut skall bliva gällande jämväl för personal, som för arbetet användes utan att vara kallad jämlikt denna lag.

22 §.

Av riksarbetsnämnden må ej bestämmas lägre avlöningsförmåner än de för arbetet i orten allmänt gällande.

Mot beslut, som av riksarbetsnämnden meddelats rörande arbets- och löneförhållanden, må klagan ej föras.

Fråga, som jämlikt bestämmelserna i denna lag avgjorts genom beslut av riksarbetsnämnden, må icke av de tvistande ånyo upptagas, innan tre månader förflutit från sådant avgörande.

23 §.

Vid förhandling, som avses i 19 §, så ock inför riksarbetsnämnden vid behandling av ärende, varom förmäles i 20 §, äga de tvistande föra talan genom ombud. Säsom ombud eller biträden må anlitas personer, som företråda inom de särskilda yrkena förekommande sammanslutningar.

Nödiga kostnader för de tjänstepliktigas utförande av talan inför riksarbetsnämnden bestridas av statsmedel till belopp, som av riksarbetsnämnden bestämmes.

24 §.

Beslut av riksarbetsnämnden rörande fråga, som avses i 20 eller 21 §, skall avfattas skriftligen. Av beslutet skall ett exemplar genast och utan lösen utlämnas till vardera sidan.

Hos riksarbetsnämnden skall föras dagbok angående vad som förefaller i sådana ärenden. Beslut skall i dagboken fullständigt intagas eller densamma biläggas.

På begäran äger domstol erhålla utdrag ur dagbok, som avses i denna §.

25 §.

Tjänstepliktig, som i avsikt att undandraga sig arbete, vartill han kallats jämlikt denna lag, olovligen avviker från den arbetsplats, som är för honom bestämd, eller, då det på grund av kallelse eller anmaning eller efter tilländalupen fritid åligger honom att iakttaga inställelse, sådant underlåter, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Underlåter tjänstepliktig i andra fall än i första stycket sägs uppsåtligen för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet att behörigen fullgöra sin tjänsteplikt, varde dömd till böter eller fängelse i högst två månader.

Visar tjänstepliktig grov vårdslöshet eller försummelse vid tjänstepliktens utövande, dömes till böter.

Innefattar förbrytelse, som i andra eller tredje stycket sägs, tillika annat uppsåtligt brott eller sådant vållande, varå straff efter allmän lag följa bör, gånge som i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen stadgas.

26 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän lag.

27 §.

Brott, som i denna lag är belagt med straff, åtalas av allmän åklagare. Sådant åtal handlägges vid allmän domstol.

28 §.

Konungen äge meddela de närmare föreskrifter, som erfordras rörande tillämpningen av denna lag, med rätt för Konungen att i särskilda avseenden överlåta berörda befogenhet åt riksarbetsnämnden.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 31 maj 1918. Förordnande, som av Konungen meddelats jämlikt 1 §, må ej gälla längre än till och med sistnämnda tid. I fråga om avlöning eller annan ersättning, vartill någon enligt ovan meddelade bestämmelser är berättigad vid sistnämnda tid, så ock beträffande dessförinnan begången förseelse, som avses i 25 §, skall vad ovan i denna lag stadgas fortfarande äga tillämpning. Är vid samma tid fråga, som jämlikt 19 § blivit föremål för förhandling, ännu icke enligt stadgandena i lagen avgjord, skola, intill dess så skett, nämnda stadganden fortfarande äga tillämpning med avseende å densamma. Arbetsnämnderna skola jämväl efter berörda tid taga den befattning med dem tillkommande åligganden, som må erfordras för uppgifternas slutförande.

2:o avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 353;

3:o avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 359;

B) att de i ämnet väckta motionerna, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under moment A) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 juni 1917.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer.

I. *Beträffande förslaget i dess helhet:*

av herr *Lindhagen*, som anförde:

Alla synas vara eniga om att en lagstiftning av ifrågavarande beskaffenhet måste åtminstone under nuvarande samhällsförhållanden bliva särdeles äventyrlig för enskildes frihet, rätt och säkerhet i många avseenden samt därför endast kunna försvaras av yttersta nöd. Utskottet har följaktligen med rätta tagit avstånd från propositionens förslag för alla sådana områden, där ett påtagligt behov icke ens uppgivits föreligga för närvarande.

Men även med lagstiftningens begränsning till bränsleanskaffning enligt utskottets förslag, har något uppenbart skäl för en sådan lagstiftnings behörighet ej förebragts. Den föreslås så att säga för alla eventualiteter. Någon inventering av de förråd, över vilka kunna på olika sätt redan nu förfogas, har icke föregått förslaget. Och icke heller föreligger något verkligt försök att bedöma vad som skulle kunna påräknas av en stimulerad enskild företagsamhet. Det enda, som kan åberopas till stöd för förslaget, är, att bränslefrågans lösning blivit bortglömd vid de tidigare tillfällen, då den kunnat med förutseende tillgodoses; men detta skäl kan ej vara tillräckligt underlag för en så utomordentlig lagstiftning.

Man blir under sådana förhållanden också synnerligen tveksam, hurvida ej en dylik lag, framkastad i elvte timmen, och byggd på en tung apparat, som ännu icke ens organiserats, möjligen skall verka mera till skada än till gagn. Den ingiver nämligen lätt allmänheten en föreställning, att lagen kommer att ombestyras allt. Därmed slår man sig till ro och låter den egna omtanken vila.

En mycket svag punkt i förslaget är, att det enligt sin natur måste bliva en slags klasslag. Lagen uppräknar vissa kategorier personer, som skola vara befriade från tjänsteplikten. Det största undantaget kommer emellertid ej till synes, men det finns där ändå. Undantagna bli i regel alla, som ej duga till avverkning av träd eller upphuggning av ved, eller med andra ord så gott som alla icke kroppsarbetande samhällsmedlemmar, nästan alla kvinnor och största delen manliga arbetare i industri, hantverk och handel. Lagen blir en tvångslag väsentligen för lantarbetare och skogsarbetare. De övriga medborgarna kunna anlitas, endast i fall det gäl-

ler utökning av bränsleförrådet genom hopsamling av ris, kvistar och nedfallna kottar särskilt från gran med mera dylikt. En dylik utökning bör verkligen uppmärksammas men synes ej blivit berörd i propositionen. Därtill kunna emellertid på frivillighetens väg helst kvinnor och barn lämpligen användas.

På dessa skäl och då förslaget jämväl mött synnerlig ovilja bland dem, som skulle drabbas av lagstiftningen, synas mig tillräckliga skäl ej föreligga för dess antagande ens med den av utskottet förordade begränsningen. Den enda utvägen ur denna lagstiftnings många reella och formella vanskligheter synes mig vara att nu i stället *med odelad kraft* ägna sig åt bränsleanskaffningen inom landet på alla de vägar, som med den gällande ordningen stå till buds.

Det hemställas därför, att riksdagen ville

1:o) förklara propositionerna 341, 353, 358 och 359 med förslag till lag om allmän tjänsteplikt med mera ej kunna bifallas;

2:o) med anledning av nämnda propositioner i stället uti skrivelse anhålla, att Kungl. Maj:t måtte omedelbart vidtaga alla sig erbjudande åtgärder i syfte att för tillgodoseende av behovet av bränsle (virke, torv, ris, grenar, nedfallna kottar) *dels* nyanskaffning av bränsle sker genom kronans och dess underlydande förvaltningars initiativ, *dels* staten med stöd av redan antagen krigstidslagstiftning förfogar över olika slag förefintliga, för det allmänna bränslebehovets fyllande tillgängliga tillgångar i virke och torv och *dels* stimulerar kommuners samt enskilda företags och personers eget intresse att åstadkomma bränsle utöver vad eljest gemenligen äger rum;

3:o) finna de i ämnet väckta motionerna vara besvarade genom vad ovan under punkterna 1:o) och 2:o) hemställts.

II. Vid punkt A) 1:o) av utskottets hemställan:

A) av herrar *Petersson* i Lidingö villastad, *Gezelius*, *Rogberg*, *Dahl* och *von Sydow*, som yrkat, att 1, 5, 11 och 25 §§ måtte erhålla följande lydelse:

1 §.

Med hänsyn till nu rådande utomordentliga, av krig föranledda förhållanden är en var inom riket bosatt man eller kvinna, som fyllt femton men ej sextio år, med de undantag, varom i 2 § stadgas, skyldig att, när Konungen därom förordnat, mot ersättning utföra arbete (tjänstepliktig), som av kronan bedrives för att tillgodose behovet av bränsle eller livsmedel.

5 §.

Kommunal arbetsnämnd skall bestå av det antal ledamöter, som av Konungens befallningshavande bestämmes, dock minst tre, av vilka en ledamot, tillika ordförande, utses av Konungens befallningshavande samt övriga ledamöter väljas i stad av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, på allmän rådstuga samt å landet av kommunalfullmäktige eller, där sådana icke finnas, å kommunalstämma.

Vid valet av ledamöter i kommunal arbetsnämnd skall iakttagas, att såväl den för nämnden erforderliga, inom och utom kommunalförvaltningen tillgängliga sakkunskapen på olika områden som de särskilda av nämndens verksamhet berörda intressena utan ensidighet beaktas.

För ledamöterna utses suppleanter.

11 §.

Mom. 1. Konungen äge, där det finnes påkallat, till efterrättelse antingen under viss tid eller tillsvidare eller i visst fall, föreskriva, i vad mån tjänstepliktiga, sysselsatta inom viss näring eller visst yrke, skola vara fritagna från kallelse.

Mom. 2. Vid meddelande av kallelse skall tillses, att personer, vilka av allmänna medel erhålla understöd, för vars åtnjutande arbetslöshet uppställts såsom villkor, såvitt möjligt tagas i anspråk.

Därjämte bör hänsyn tagas

a) till den tjänstepliktiges föregående verksamhet, arbetsförmåga, levnadsålder, hälsotillstånd, familjeförhållanden och hemort samt därtill

b) att för arbetet erhålles den arbetskraft, som arbetsföreståndaren för ändamålet finner bäst, och

c) att i den mån så kan ske, lämplig avlösning beredes de tjänstepliktiga,

ävensom i fråga om bränsleanskaffning,

d) därtill att arbetskraft, som användes för livsmedels- eller bränslebehovets tillgodoseende genom frivilligt åtaget arbete, ej tages i anspråk under sådana förhållanden eller i sådan omfattning, att sagda behövs tryggande därigenom åsidosättes.

Mom. 3. Länsarbetsnämnderna skola övervaka de tjänstepliktigas uttagande och åligger det kommunal arbetsnämnd att ställa sig till efter rättelse de föreskrifter, som, utöver stadgandena i denna lag och av Konungen i ämnet givna bestämmelser, må av riksarbetsnämnden eller länsarbetsnämnd, i den ordning Konungen bestämmer, varda meddelade till ledning i ifrågavarande avseende.

25 §.

Tjänstepliktig, som i avsikt att undandraga sig arbete, vartill han kallats jämlikt denna lag, olovligen avviker från den arbetsplats, som är för honom bestämd, eller, då det på grund av kallelse eller anmaning eller efter tilländalupen fritid åligger honom att iakttaga inställelse, sådant underlåter, dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Underlåter tjänstepliktig i andra fall än i första stycket sägs uppsåtligen för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet att behörigen fullgöra sin tjänsteplikt, varde dömd till böter eller fängelse i högst sex månader.

Visar tjänstepliktig grov vårdslöshet eller försummelse vid tjänstepliktens utövande, dömes till böter.

Innefattar förbrytelse, som i andra eller tredje stycket sägs, tillika annat uppsåtligt brott eller sådant vållande, varå straff efter allmän lag följa bör, gånge som i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen stadgas.

B) av herr *Knut Larsson*, som dels instämt med herrar *Petersson* i *Lidingö* villastad m. fl., och dels för egen del ansett, att i motiveringen bort inflyta följande:

1:o) att vid kronans avverkning å enskild skogsmark, det skall åligga kronan vidtaga nödiga försiktighetsåtgärder till förebyggande av uppkomst av skogseld;

2:o) att vid övertagande för bränsleändamål av gagnsvirke upplagt för industriens behov, såsom timmer och pappersved, ej lägre prissättning bör tillämpas, än som motsvarar varans inköpsvärde på sina upplagsplatser eller ock medelvärdet på ortsmarknaden under sistlidna vinter på den upplagsplatsen.

C) av herr *Pettersson* i Bjälbo, som instämt med herrar *Petersson* i Lidingö villastad m. fl. beträffande 5 och 25 §§.

D) av herr *Gustafsson* i Örebro, som instämt med herrar *Petersson* i Lidingö villastad m. fl. beträffande 1, 5 och 25 §§.

E) av herrar *Alexanderson*, *Lars Olsson*, *Karlsson* i Fjäl och *Petersson* i Södertälje, som yrkat, att till 2 § i utskottets lagförslag bort fogas ett nytt stycke, så lydande:

»Värnpliktig vid infanteriet, som under år 1917 skall undergå repetitionsövning, må ej före övningen uttagas till allmän tjänsteplikt, med mindre Konungen därom förordnat. Har efter dylikt förordnande värnpliktig, som ovan sägs, fullgjort allmän tjänsteplikt, äge han för den tid han sålunda tjänstgjort, tillgodoräkna sig fullgjord tjänsteplikt såsom under år 1917 fullgjord repetitionsövning»;

att 11 § 2 mom. första stycket i förslaget måtte erhålla följande lydelse:

»Vid meddelande av kallelse skall tillses, att personer, vilka av allmänna medel erhålla understöd, för vars åtnjutande arbetslöshet uppställts såsom villkor, *så ock värnpliktige, om vilka förordnande enligt 2 § sista stycket meddelats*, såvitt möjligt tagas i anspråk»;

samt att i samband härmed det stycke i utskottsutlåtandets motivering å sid. 32 som börjar »Utskottet kan» — — bort erhålla följande lydelse:

»Utskottet kan ansluta sig till vad departementschefen anført. Emellertid torde, enligt vad utskottet inhämtat, en betydande del av de värnpliktige vid infanteriet, som innevarande år till ett antal av fyra årsklasser skola undergå repetitionsövningar kunna befrias från dessa övningar, utan att övningarnas ändamål att jämväl utgöra regementsövningar därigenom förfelas. Med hänsyn till det i förevarande fall trängande behovet av arbetskraft, synes det därför som borde den för skogsarbete lämpliga arbetskraft, som förefinnes inom nämnda fyra årsklasser, befrias från den militära tjänstgöringen för att i stället uttagas till arbete med bränsleanskaffning. Utskottet har genom den formulering, utskottet givit åt 2 § och 11 § 2 mom. öppnat utväg för en sådan anordning. Utskottet äger ock grundad anledning uttala den förväntan, att inom de landsdelar där allmän tjänsteplikt enligt den föreslagna lagen överhuvud kommer till någon tillämpning under innevarande års sommar, omkring halva antalet av de varje särskilt truppförband tilldelade övningsskyldige menige kommer att uttagas till fullgörande av dylik tjänsteplikt i repeti-

tionsövningens ställe, försåvitt nämligen truppförbandets kontingent inrymmer en så stor del vid skogsarbete vana eller eljest för det avsedda arbetet lämpliga personer, och i annan händelse hela det lägre antal dylika, som finnes tillgängligt.»

F) av herrar *Alexanderson* och *Lars Olsson*, som yrkat, att i 22 § av lagförslaget måtte såsom andra stycke infogas följande stadgande:

»Där tjänstepliktens fullgörande är för någon förenat med särskild olägenhet eller kostnad, såsom vistelse utom hemorten, oförvårdad minskning i arbetsförtjänst eller dylikt, utgår härför gottgörelse med belopp, som av riksarbetsnämnden bestämmes efter omständigheterna i varje särskilt fall eller slag av fall.»

G) av herrar *Persson* i Norrköping och *Borg*, som yrkat,

1) att 1 § andra stycket måtte erhålla följande lydelse:

Tjänsteplikt, som nu är sagd, må tagas i anspråk om och i den mån behovet av bränsle icke kan utan oskäligen kostnad betryggande tillgodoses *vare sig* genom frivilligt tillhandahållande *eller* genom beslag jämlikt lagen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden av alla i enskild ägo befintliga förråd av ved, props, splitved och småved ävensom, i den utsträckning sådant lämpligen kan ske, av kolved, pappersved och småtimmer.

2) att punkten b) i 2 § måtte utgå.

3) att 11 § 2 mom. första stycket måtte erhålla följande lydelse:

Vid meddelande av kallelse skall tillses, att personer, vilka av allmänna medel erhålla understöd, för vars åtnjutande arbetslöshet uppställts såsom villkor, såvitt möjligt tagas i anspråk, ävensom inskrivna värnpliktiga tillhörande årsklasserna 1914—1916 i den omfattning de lämpligen kunna användas till bränsleanskaffning.

4) att 18 § måtte erhålla följande lydelse:

För det arbete, varom fråga är, skola de avlöningsförmåner och övriga arbetsvillkor, som enligt vid tiden närmast före kallelsen gällande avtal, bestämmelser eller bruk voro i orten allmänt gängse för arbete av samma slag, tillämpas i den mån ej föreskrifterna i 19—22 §§ till annat föranleda.

Där tjänstepliktens fullgörande är för någon förenat med särskild olägenhet eller kostnad, såsom vistelse utom hemorten, minskning i arbetsförtjänst eller dylikt, skall riksarbetsnämnden förordna om full gottgörelse härför med belopp, som fastställles efter omständigheterna i varje särskilt fall eller slag av fall.

5) att 19 § måtte erhålla följande lydelse:

Tjänstepliktig, vilken vunnit anställning jämlikt denna lag, äge med myndighet, vilken utövar högsta ledningen över företaget som i 1 § sägs, eller den, som av myndigheten för ändamålet utsetts, förhandla och träffa överenskommelse rörande arbets- och löneförhållandena.

6) att 25 § måtte erhålla följande lydelse:

Tjänstepliktig, som i avsikt att undandraga sig arbete, vartill han kallats jämlikt denna lag, olovligen avviker från den arbetsplats, som är för honom bestämd, eller, då det på grund av kallelse eller anmaning eller efter tilländalupen fritid åligger honom att iakttaga inställelse, sådant underlåter, dömes till böter.

Underlåter tjänstepliktig i andra fall än i första stycket sägs uppsåtligen för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet att behörigen fullgöra sin tjänsteplikt, varde dömd till böter.

Visar tjänstepliktig grov vårdslöshet eller försummelse vid tjänstepliktens utövande, dömes till böter.

Innefattar förbrytelse, som i andra eller tredje stycket sägs, tillika annat uppsåtligt brott eller sådant vållande, varå straff efter allmän lag följa bör, gånge som i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen stadgas.

7) att riksdagen måtte för sin del antaga följande

Lag

angående de värnpliktigas uttagande till tjänsteplikt.

Värnpliktig, som under år 1917 skall undergå repetitionsövning, må, enligt lagen angående allmän tjänsteplikt för kronans räkning i vissa fall, uttagas till allmän tjänsteplikt före repetitionsövningen. Värnpliktig, som, enligt vad ovan sägs, fullgjort allmän tjänsteplikt, äge för den tid han sålunda tjänstgjort tillgodoräkna sig fullgjord tjänsteplikt såsom under år 1917 fullgjord repetitionsövning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket i Svensk författningssamling samt gäller till och med den 31 maj 1918.

H) av herr *Petrén*, som instämt i herrar *Perssons* i Norrköping och Borgs yrkanden.

I) av herrar *Karlsson* i Fjäl och *Pettersson* i Södertälje, som instämt med herrar *Persson* i Norrköping och Borg beträffande 18 och 25 §§.

III) Vid punkt A) 3:o) av utskottets hemställan:

av herrar *Alexanderson*, *Lars Olsson*, *Karlsson* i Fjäl och *Pettersson* i Södertälje, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 359.
